

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA ZETASİZM/ROTASİZM MESELESİNİN İZLERİ*

Traces of Zetacism / Rhotacism Problem in Turkey Turkish Dialects

Hüseyin YILDIZ**

Özet

Zetasizm / rotasizm konusu gerek Türk lehçeleri arasında, gerekse Türkçeyle akraba olan diğer diller arasında tanıklanan örneklerden ortaya çıkmış problemlerdir. İçinde /r/ ünsüzü bulunan bazı kelimelerin bir başka dilde ya da lehçede /z/'li olarak görülmesi, probleme sebep olan soruyu sordurmuştur: Hangisi daha arkaiktir?

İlk olarak Gombocz ve Räsänen'in tespitleri, ardından da Ramstedt'in ortaya attığı fikirler bu sorunun cevabına yönelik ciddi çalışmaların yapılmasına temel hazırlamıştır. Şimdiye kadar gerek eser, gerek dönem, gerek lehçe, gerekse dil esaslı yapılan zetasizm / rotasizm çalışmaları; temelde kelime listelerinden oluşmaktadır. Bu listelerde çoğu zaman bir kelimenin bir dil ya da lehçede /r/ sesiyle, bir başka dil ya da lehçede ise /z/ sesiyle kullanılan şekilleri gösterilmekte olup bazı örnekler aynı lehçe ya da dil içinde de bulunabilmekte, bazıları da çeşitli delillere dayanarak farazî olabilmektedir. Bu çalışmada Derleme Sözlüğü'nden hareketle tespit edilen ve zetasizm / rotasizm örnekleri olarak gösterilebilecek olan kelime listeleri esasında; inceleme, değerlendirme ve sınıflandırmalar yapılacaktır; böylelikle de zetasizm / rotasizm meselesinin Türkiye Türkçesi ağızları arasında da örneklerinin bulunabildiği gösterilmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, zetasizm, rotasizm, sınıflandırma

* Bu çalışma, 27-29 Ekim 2011 tarihleri arasında Edirne'de düzenlenen 4. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda sunulmuş bildirinin yeniden gözden geçirilmiş ve düzenlenmiş hâlidir.

** Arş.Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hyildiz@gazi.edu.tr

Abstract

The debate of zetacism/rhotacism has arisen throughout the research in Turkish dialects. The transformation of the consonant "r" into "z" in another dialect brings on the question: "Which of them is more archaic?"

First, determinations of Gombocz and Räsänen, then Ramstedt's ideas o make a basis for carry out significant works about resolving of this issue. Until now, basically, zetacism/rhotacism works made on the bases of language, dialect, period and literatures composed with prepared word lists. Based on the Derleme Sözlüğü this study presents some examples and classification of such transformations among of Turkey Turkish dialects.

Key Words: Turkey Turkish Dialects, zetacism, rhotacism, classification

1. GİRİŞ

1. 1. Tarihçe

İlk olarak **W. Schott**'un *De lingua Tschuwaschorum* adlı çalışmasından hareketle Genel Türkçe /z/ ~ Çuvaşça /ɾ/ denkliğiyle ortaya çıkan zetasizm / rotasizm meselesi; **G. J. Ramstedt**'in 1922'de yazdığı *Zur Frage nach der Stellung des Tschuwassischen* başlıklı makalesinde Genel Türkçe /z/ ~ Moğolca /ɾ/ ve Genel Türkçe /z/ ~ /Mançu-Tunguzca /ɾ/ denkliğini göstermesi ve /ɾ/ sesli biçimlerin /z/ seslilerden eski ve birincil olduğu görüşünü ileri sürmesiyle yeni bir boyut kazanır (Tekin, 2004: 598).

Zamanla **Omeljian Pritsak**'ın *Der 'Rotazismus' und 'Lambdazismus'* (1964: 337-349); **A. Biyişev**'in *Sootvetsvie – r // – z v altajkisch jazykach: Issledovaniya po ujugtskom jazyku – Ujgur tili bojičä täkşürüslär* (1965: 192-205); **Talat Tekin**'in *Zetacism and Sigmatism in Proto – Turkic* (1969: 51-80), *Further Evidence for "Zetacism" and "Sigmatism"* (1975: 275-284), *Once more Zetacism and Sigmatism* (1979: 118-137), *Zetacism and Sigmatism: Main Pillars of the Altaic Teory* (1986: 141-160), *Yeni Zetasizm Örnekleri* (1988: 81-83), *New Examples of Zetacism* (1991: 145-150), *Ana Türkçede Z'leşme ve Ş'leşme* (2000: 1-12); **Louis Ligeti**'nin *A Propos du Rhotacisme et du Lambdacisme* (1980: 222-250); **G. Doerfer**'in *The Problem of Rhotacism / Zetacism* (1984: 36-42); **Aleksandr M. Şçerbak**'ın

Zetasizm – Rotasizm meselesi ve Türkçe ile Moğolca arasındaki münasebetlere dair bazı düşünceler (1987: 281-288); **Hasan Eren**'in *Rotasizm ve Lambdasizm mi, yoksa Zetasizm ve Sigmatizm mi ?* (1999: 79-88); **R. A. Miller**'in *Japanese – Altaic Lexical Evidence and Proto – Turkic Zetacism – Sigmatism* (1975: 157-172); **İbrahim Taş**'ın *Kutadgu Bilig'de Z'leşme* (2006: 103-116) başlıklı çalışmaları yayımlanır.

Meseleye Türkoloji merkezli bakıldığında zetasizm / rotasizm konusu esasında gerek Türk lehçeleri arasında, gerekse Türkçeyle akraba olan diğer diller arasında tanımlanan örneklerden hareketle ortaya çıkmış denklik problemidir. İçinde /r/ ünsüzü bulunan bazı kelimelerin bir başka dilde ya da lehçede /z/'li olarak görülmesi, probleme sebep olan soruyu sordurmuştur: *Hangisi daha arkaiktir?*

İlk olarak Gombocz ve Räsänen'in tespitleri, ardından da Ramstedt'in ortaya attığı fikirler bu sorunun cevabına yönelik ciddi çalışmaların yapılmasına temel hazırlamıştır. İlk çalışmaların ardından şimdiye kadar gerek eser, gerek dönem, gerek lehçe, gerekse dil esaslı yapılan zetasizm / rotasizm çalışmaları; temelde kelime listelerinden oluşmaktadır. Bu listelerde çoğu zaman bir kelimenin bir dil ya da lehçede /r/ sesiyle, bir başka dil ya da lehçede ise /z/ sesiyle kullanılan şekilleri gösterilmekte olup bazı örnekler aynı lehçe ya da dil içinde de bulunabilmekte, bazıları da çeşitli delillere dayanarak farazî olabilmektedir. Bu çalışmada söylediğimiz bu son cümlenin irdelenmesine ve örneklenmesine gidilmeyecek ve çalışmanın hacmi gereksiz yere artırılmayacaktır. Türkiye Türkçesi ağzlarının söz varlığından oluşan *Derleme Sözlüğü*'nden hareketle tespit edilen ve zetasizm / rotasizm örnekleri olarak gösterilebilecek olan kelime listeleri esasında; inceleme, değerlendirme ve tespitler yapılacaktır. Böylelikle zetasizm / rotasizm örneklerinin yalnız diller ve lehçeler arasında değil, ağzlar arasında da bulunabileceği gösterilmiş olacaktır.

Son dönem Türkiye Türkolojisinde yapılan çalışmalar da bu konuya ışık tutmakta; özellikle Emine Ceylan (Yılmaz) (1997 ve 2002) ile Feyzi Ersoy'un (2008 ve 2010) çalışmaları Çuvaşça – Türkçe – Moğolca ilişkileri; Yavuz Kartallıoğlu'nun kaleme aldığı *Çağdaş Moğolcanın Grameri* (2010) ise Moğolca – Türkçe ilişkileri bakımından; sahalarındaki son derece hacimli çalışmalar olarak dikkati çekmektedir. Bu çalışmaların artmasıyla geniş

anlamda Türkçe ile diğer diller, Türkiye Türkçesi ile diğer lehçeler arasındaki dil ilişkileri daha net belirlenebilecek; dar anlamda ise zetasizm / rotasizm konusuna daha aydınlık bakılabilecektir.

1. 2. Sistem ve Sınırlılık

Çalışmaya esas olan malzeme hiçbir sınıflandırmaya tâbi tutulmaksızın 200'e yakın kelimedenden oluşmaktadır. Bu kelimeler çalışmada *konum* ve *kullanım alanı* bakımından iki yönden değerlendirilecektir. Öncelikle tespit edilen veri, kullanım alanına göre (çok verili ya da tek verili) sınıflandırıldıktan sonra, kendi içlerinde verilen örneklerdeki /z/ ve /r/ seslerinin konumuna yönelik (son seste ve ara seste) bir gruplandırma da yapılacaktır.

Çalışmanın veri tabanını oluştururken klâsik yöntemle, gözle sayfa sayfa baştan sona tüm ciltleri üç defa taranan *Derleme Sözlüğü* (DS), aynı zamanda tdk. gov. tr internet sitesindeki *Türkiye Türkçesi Ağzıları Sözlüğü* ile de karşılaştırılmış; böylece DS'de yer almayan bazı verilerin de çalışmanın veri tabanına katılması amaçlanmıştır.

DS taramalarımızda /r/ ~ /z/ denkliliği olduğunu düşündüğümüz örnekleri kullanım sıklığı esas alınarak sınıflandırdığımızda iki ana başlıkta dört grup ortaya çıkmaktadır:

* Çok Verili Örnekler

* Tek Verili Örnekler

- İkisi de tek örnekli olanlar.
- /r/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar.
- /z/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar.

2. ÇOK VERİLİ ÖRNEKLER¹

2. 1. Son seste

balkır: 2. Şimşek [DS-2] (*Kadınhanı – Konya / Edirne)” **balk:** 1. Şimşek: Balk oynuyor. [DS-2] (İğdir *Çivril – Denizli / *Emet, -Kütahya / *Antakya – Hatay / Akkışla *Bünyan, Kayseri köyleri)” **balkız:** 1. Şimşek [DS-2] (Körküler *Yalvaç – Isparta / Balıkesir ve çevresi / Baklalı *Çatalca

¹ Bu kısımda Türkiye Türkçesi ağzılarında tespit edilip hem /z/ sesli hem de /r/ sesli biçimi birden fazla yerde geçen örnekler derlenmiştir.

– İstanbul / Adana / Kayapa – Edirne / *Lüleburgaz ve çevresi – Kırklareli)”
balgız (I): Şimşek [DS-2] (Körküler *Yalvaç – Isparta)

bor (I): 2. Taşlık, işlenmemiş, sert toprak, ekilmemiş tarla. [DS-2] (Afyon / *Uluborlu, *Senirkent – Isparta / İstanbul / Amasya / *Hozat – Tunceli / Aşudu *Darende, Babik, *Pütürge – Malatya / *Afşin, *Elbistan, *Göksun – Maraş / *Kilis – Gaziantep / Hisarcık *Yayladağı, Kırıkhan, Amik, Gâvurdağı *Reyhanlı, *Antakya – Hatay / Göbekviran *Gürün, *Kangal, Mursal *Divriği, Manya, Hekimhan, Karaözü *Gemerek, Kevenli *İmranlı – Sivas / *Keskin – Ankara / *Pınarbaşı köyleri – Kayseri / Sadıkalı, Güllühüyük *Çiçekdağı – Kırşehir / *Ermenek, Beyafşar *Beyşehir – Konya / Cebelibereket *Dört Yol – Adana / Hacıhamzalı, Gülek *Tarsus, *Silifke – İçel / *Akseki – Antalya / Kerkük)” **bor:** Ekilmeyen verimsiz toprak [Elazığ Yöresi] **Elâzığ** ve yöresi” **bor:** Kireçli verimsiz toprak [Adana, Osmaniye] Adana, Osmaniye” **boz (IV):** Sürülmemiş, boz tarla. [DS-2] (Sivas / Kayseri)” **bozlak (IV):** 1. Sürülmemiş, boz tarla. [DS-2] (Mangırlar – Bolu / Samlar *Ereğli – Zonguldak köyleri / Aşağıemerce *Taşköprü – Kastamonu / *Merzifon – Amasya / *Çarşamba – Samsun / Erzincan)

cıbr (II): 1. Tüyü dökülmüş. [DS-3] (Örkenez *Yalvaç – Isparta / *Tefenni – Burdur / *Çivril – Denizli / *Yalova – İstanbul / *Taşköprü – Kastamonu / Çankırı / Çorum / *Düzce – Bolu / Bozan, Aşağılıca – Eskişehir / *Reşadiye – Tokat / Küçükboymul – Yozgat / *Kızılcahamam – Ankara / Kırşehir / Adana)” **cıbr (II):** 3. Çıplak (*Senirkent–Isparta / Burdur / Çankırı / Ankara / *Pınarbaşı–Kayseri)” **cabur:** 2. Tüyü dökülmüş. [DS-3] (Bereketli *Tavas – Denizli)” **cıbil (I):** 3. Tüyü dökülmüş. [DS-3] (Denizli / *İnegöl – Bursa)” **cibir (IV):** Tüyü dökülmüş. [DS-3] (Ankara)” **cıbiz (I):** 1. Tüyü dökülmüş. [DS-3] (Tizgi – Erzurum / -Erzincan)” **cıbiz (I):** 4. Çıplak (Bereketli *Tavas–Denizli / *Refahiye–Erzincan)

cıngar: Kavga, gürültü: Eve gelelerdi cıngar çıkarırdım. [DS-3] (Burdur ve ilçeleri / Denizli ve ilçeleri / *Nazilli, *Bozdoğan ve köyleri – Aydın / *Ödemiş – İzmir / *Alaşehir – Manisa / *Edremit – Balıkesir / *Gelibolu – Çanakkale / Bozan – Eskişehir / *Kandıra – Kocaeli / Tepe *Seben – Bolu / *Silivri, *Çatalca – İstanbul / *Safranbolu – Zonguldak / Çankırı / Çorum ve ilçeleri / *Çarşamba – Samsun / *Merzifon – Amasya /

*Taşova – Tokat / Kuzköy *Ünye – Ordu / Trabzon / Gümüşhane / *Pülümür – Tunceli / *Koyulhisar, *Divriği, *Gürün – Sivas / Bahçeli *Bor – Niğde / *Ermenek – Konya / *Mut, *Anamur – İçel / Kışla – Antalya / *Fethiye, *Milas – Muğla / Kayapa – Edirne / *Saray, *Çorlu – Tekirdağ” **cıngara (II)**: Kavga, gürültü [DS-3] (Çiftlik *Dinar – Afyon / *Gelendost, *Yalvaç, *Keçiborlu ve köyleri – Isparta)” **cıngar**: Kavga, gürültü [DS-3] (Çerçin – Burdur / Satılmış – Eskişehir / Samsun / Amasya / *Zara – Sivas / Dont *Fethiye – Muğla)” **çingar**: Kavga, gürültü [DS-3] (*Eğridir ve köyleri – Isparta / Kütahya / Bağlıca *Ardanuç – Artvin)” **cıngaz (II)**: Kavga, gürültü [DS-3] (*Burhaniye – Balıkesir / Çakırlar *Akşehir – Konya)

hapar (II): Avuç dolusu [DS-7] (*Çal – Denizli)” **haparlamak**: Avuçlamak. [DS-7] (Dont *Fethiye – Muğla) “ **hapaz (I)**: Avuç dolusu: Hayvana bir hapaz yem verdim. [DS-7] (Çığırtı *Dinar, *Sandıklı – Afyon / Gökönak *Şarkikaraağaç, *Eğridir ve köyleri, Uluğbey, Yassıören *Senirkent, Yarıkkaya, *Yalvaç – Isparta / Başpınar *Tefenni – Burdur / Darıveren *Acıpayam, Honaz ve çevresi – Denizli / Tepeköy *Torbalı, *Kula – İzmir / *Eşme ve köyleri, *Alaşehir – Manisa / Çağlayan – Bursa / Kütahya / Tokat – Eskişehir / *İzmit – Kocaeli / *Göynük, *Gerede – Bolu / *Safranbolu – Zonguldak / *İnebolu, Karabüzey *Araç, Kayı *Tosya – Kastamonu / Saray *Kurşunlu – Çankırı / *İskilip, Kavşıt *Sungurlu, Tanrıvermiş *Mecitözü – Çorum / Sinop / Ladik *Merzifon – Amasya / *Niksar – Tokat / Uluşiran *Şiran – Gümüşhane / Voryanlı – Maraş / Saray – Yozgat / Nevşehir / *Bor – Niğde / *Beyşehir, Yendiğin *Ilgın – Konya / Höketçe *Saimbeyli – Adana / *Silifke, *Anamur – İçel / Erenkavak, Bağyaka *Finike, Güzelsu *Akseki – Antalya / *Fethiye ve köyleri – Muğla)” **hapazlamak (I)**: Avuçlamak. [DS-7] (Çığırtı, Eber *Dinar, İshaklı *Bolvadin, *Emirdağ – Afyon / Bağlıllı *Şarkikaraağaç, Yassıören, Uluğbey *Senirkent, *Yalvaç, *Uluborlu – Isparta / Başpınar *Tefenni – Burdur / Honaz ve köyleri – Denizli / Tokat – Eskişehir / Bolu / Ağlı *Küre – Kastamonu / Saray *Kurşunlu – Çankırı / *İskilip – Çorum / Samsun / *Merzifon ve köyleri – Amasya / *Artova – Tokat / *Bor – Niğde / *Ermenek – Konya / *Silifke ve köyleri, *Anamur – İçel / Güzelsu *Akseki – Antalya / Kaya, Ören *Fethiye – Muğla)

çalar (I): Süpürge. [DS-3] (Bereketli *Tavas – Denizli / Zellige *Sarıkamış – Kars)” **çalaz (I):** 1. Mısır koçanı, sapı. [DS-3] (Çaltı *Gelendost – Isparta / Çorum / *Vezirköprü – Samsun / Sarayözü, Ziyere, *Merzifon, Efte, Zıgala, Ezine – Amasya / Çilehane *Reşadiye, *Niksar, *Zile, Sulusaray *Artova, Mürüs *Erbaa – Tokat / Karakuş *Ünye – Ordu / *Şebinkarahisar – Giresun / Beşikdüzü *Vakfıkebir – Trabzon / Uluşiran *Şiran – Gümüşhane / Ağrakos *Suşehri, *Kangal, Sincan *Divriği – Sivas / Hasandede *Keskin – Ankara)” **çalaz:** 1. Mısır koçanı, sapı. [DS-3] (Tokat)

keler (I): 1. Kertenkele. [DS-8] (*Yalvaç, *Senirkent, *Uluborlu, *Keçiborlu – Isparta / Güney, Salda *Yeşilova – Burdur / Darıveren *Acıpayam – Denizli / *Bozdoğan – Aydın / *Alaşehir – Manisa / Bayadı – Ordu / *Bor – Niğde / Akçalar *Seydişehir, *Ermenek – Konya / *Akseki, Çomaklıdede *Korkuteli – Antalya / *Milas, *Bodrum, Yerkesik – Muğla)” **kabıklı keler:** Kertenkele. [DS-8] (Salda *Yeşilova – Burdur)” **kelâ:** Kertenkele. [DS-8] (Denizli / Eymir *Bozdoğan – Aydın / İzmir)” **kelez (III):** Kertenkele. [DS-8] (Ankara)” **helez:** Kertenkele. [DS-7] (Ersis *Yusufeli, Öğdem – Artvin)” **hilez:** Kertenkele. [DS-8] (Ladik *Havza – Samsun / Tan *Kemah, Haşhaşı – Erzincan / İpsile *Hafik – Sivas)

kepir (I): 1. Verimsiz, kıraç toprak. [DS-8] (Uşak / Körküler *Yalvaç, Sofular *Eğridir – Isparta / Söğüt *Honaz – Denizli / *Alaşehir – Manisa / *Urla, Görece – İzmir / Kütahya / Borcak *Söğüt – Bilecik / Bozan, Tokat – Eskişehir / Yuvacık *İzmit, *Karamürsel – Kocaeli / *Göynük – Bolu / *Sarıyer – İstanbul / Saray, Derekülat – Çankırı / *Sungurlu – Çorum / Samsun / *Birecik – Urfa / Şekeroba – Maraş / Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri – Hatay / *Koyulhisar, Karadoruk *Gürün – Sivas / Üçem *Balâ, *Nallıhan, *Keskin – Ankara / *Avanos – Nevşehir / Konya / *Kadirli, *Kozan – Adana / Navdalı *Mut – İçel / Yerkesik – Muğla / Edirne / *Lüleburgaz – Kırıkkale / *Malkara – Tekirdağ)” **kepur -1:** Taşlı ve engebeli yerler [DS-8] (*Alucra – Giresun)” **kepez (I) -1:** Verimsiz, kıraç toprak [DS-8] (Takuşlar – Afyon / Susuzviran – Kütahya ilçeleri ve köyleri / *Ortaköy, *Aksaray – İstanbul / Aşağıkayı *Tosya – Kastamonu / Çankırı / *Erbaa – Tokat / *Koyulhisar – Sivas / *Milas, yerkesik – Muğla)” **kepis (I):** Verimsiz, kıraç toprak [DS-8] (Denizli)” **kelez (II):** Verimsiz, kıraç toprak. [DS-8] (Göl, Başköy – Kastamonu / *Zile ve köyleri – Tokat)” **kelez**

yer: Verimsiz, kıraç toprak [DS-8] (Başpınar *Tefenni – Burdur / Kastamonu / *Zile – Tokat / Tanır *Afşin – Maraş)

kubur (I): 1. Dolma tabanca, çakmalık tabanca. [DS-8] (İlyas *Keçiborlu – Isparta / Çöplü *Çivril – Denizli / *Bozdoğan – Aydın / Tekkeköy *Ödemiş – İzmir / Kuz *Akkuş – Ordu / Torul, Zermut – Gümüşhane / *Antakya – Hatay / *Hadım – Konya / Antalya / Çavuşköy – Kırklareli / Kerkük)” **gubur (III):** 1. Bir çeşit basit tabanca. [DS-6] (Çığırı *Dinar – Afyon / Samsun / *Merzifon – Amasya)” **gubura:** 1. Bir çeşit basit tabanca. [DS-6] (Karamanlı *Tefenni – Burdur)” **gubur (III):** 2. Fişeklik. [DS-6] (*Kozan – Adana)” **kubuz (III):** 2. Dolma tabanca, çakmalık tabanca. [DS-8] (Köşker – Kırşehir)” **gubuz (II):** Dolma çiftinin dip kısmı. [DS-6] (*Milas – Muğla)

palatır (III): 2. Budanmış omcaların dibinden çıkan sürgünler. [DS-9] (Bekeilli *Çal – Denizli / *Sungurlu – Çorum)” **paladız:** 1. Ağaçların, sebzelerin dibinden çıkan filizler, sürgünler. [DS-9] (Bereketli Tavas – Denizli / Eymir *Bozdoğan – Aydın / Kütahya / *Milâs – Muğla)

tınar: Harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın (Tekkeönü–Zonguldak / Büyükdere *Devrekani, *Cide–Kastamonu / *Boyabat–Sinop / Samsun)” **tınır:** Harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın (Dizdaroğlu–Sinop)” **tınas:** Harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın (Burdur / Kırşehir / Adana)” **tınıs:** Harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın (Çandırlar *Feke, Ağzıkaraca *Kozan–Adana)” **tınaz atmak:** Harmanda toplanmış, samanla karışık ekini yaba ile savurarak tahılı samandan ayırmak (*Lüleburgaz–Kırıkkale)

yabır: 1. Boynuzu geriye doğru düz olan hayvan [DS-11] (*Çarşamba – Samsun / *Bor – Niğde / Şahviran *Kadınhanı – Konya)” **yapırı:** Boynuzu arkaya yatık öküz, manda [DS-11] (Türkmen *Bünyan – Kayseri)” **yabız (I):** Boynuzu geriye doğru düz olan hayvan [DS-11] (İğneciler *Mudurnu – Bolu)” **yapaz (II):** 1. Boynuzu arkaya yatık öküz, manda. [DS-11] (*Vezirköprü, *Çarşamba – Samsun / *Niksar – Tokat)

yıldırıtı: Düz, parlak bir yüzeyde, görülüp yiten ışıltı. [DS-11] (*Düzce – Bolu)” **yıldırık (I):** Cam. [DS-11] (Meydan *Ünye – Ordu)” **yıldırak:** 1. Çok parlak. [DS-11] (Kastamonu)” **yıldırak:** 2. Parlaklık. [DS-11] (Sinop)”

yıldırımak: Parıldamak, ışıdamak, ışık oynaşmak. [DS-11] (Çanakkale / Bursa / *Düzce – Bolu / *Ünye – Ordu / Ankara) **ıldır:** Alacakaranlık. [DS-7] (*Çal – Denizli / Aşağıdana *Safranbolu – Zonguldak / Saray – Çankırı / Kuzköy *Ünye – Ordu / *Şebinkarahisar – Giresun / İncirli – Yozgat)”

ıldırım: Yıldırım. [DS-7] (Güney *Yeşilova – Burdur / *İğdir – Kars)”

ıldırta (II): Gece küçük dalgacıklarda meydana gelen parıltı, yakamoz. [DS-7] (Darıveren *Acıpayam – Denizli)”

ıldırak: Parlak: Bu demir çok ıldırak. [DS-7] (Sürez *Bozdoğan – Aydın)”

ıldız (I): Yıldız. [DS-7] (Çığırı *Dinar – Afyon / Bağılı *Eğridir, *Yalvaç, Uluğbey *Senirkent, Isparta / Kavak *Yeşilova, Kuşbaba *Bucak, Başpınar, Karamanlı *Tefenni, Burdur / Oğuz)”

ılduz: Yıldız [Güney-Batı Anadolu] (Güney-Batı Anadolu) “ **ıldiz / ıldız:** < ET yulduz: yıldız [Erzurum] (Erzurum) ■ GT. *yultuz* “yıldız” = Çuv. *şiltir* “yıldız” ~ DLT. *yuldra-*, *yuldrı-* “parlamak”, AH. *yuldura-* “aydınlanmak”, AH. *yuldurum* “yıldırım”, Türk. *yıldırım*, Azr. *ıldırım* “yıldırım” [Ersoy, 2008: 128] ■ mod. tschuw. *şältär* ~ gtü. *yultuz* “Stern” (Nauta, 1972: 6); CTürk. *yultuz* “star”, Tarj. *yalduz* id. < *yulduz*, Bulg. *yalduz*, *yaldiz* id. < *yulduz* < *yultuz* < **yultur* = Chuv. *şältär* < **yultur* ~ MK *yuldra-*, *yuldrı-* “tos hine, glitter, glow” (of metal and jewel), AH *yuldura-* “to lighten, flash” (of lightning), CC *yiltra-* id. < **yultra-*, *yiltramaq* “lightning”, Turk. (TTS IV) *yildura-*, *yildıra-*, *ıldıra-* “tos hine, glitter, glow, sparkle”, Trkm. *yildıra-*, Kirg. *jiltıra-*, Kzk., Kklp. *žiltıra-*, Khak. *čiltıra-* < *yiltra-* < **yultra-* < *yultur-a-*, AH *yuldurum* “glass lightning” < **yuldrum* < **yultrim* < **yultri-m*, Tarj. *yuld(u)r(u)m* “lightning” (Trkm.), *yuldirim* “lightning; glass”, Khwar. (NF, HS) *yıldirim* id., Az. *ıldirim* id., CC *yiltrin* “glass; lightning” < **yiltrim* < **yultrim* < *yultri-m* (Tekin1969, 2003: 19); Uig. *yiltiz*, *yiltiz* “root”, MK, QB *yildiz* id., Chag. *yildiz* id., NUig. *yildiz*, Tar. *yiltis* id., Uzb. *ildiz*, *ildiziä* id., Küer. *yildiz*, Kyz. *şiltis* id., Yak. *silis* id. < *yiltiz*. ~ Yak. *silirgäx* “root (of big trees)” < *yiltir-käk* (intensive suffix) < **yiltir*². For the suffix, cf. Yak. *irgäx* “man, male” < *ärkäk* < *är* “man”, MK *kiäizgäk* “felt-like”, MK < *kiäiz* “felt”, *yangaq* “side” < *yan* id., etc. (Tekin1991, 2003: 285-286); Uig. *yiltiz*, *yiltiz* “root”, MK, KB *yildiz* id., Yak. *silis* id. < *yiltiz* < **yiltir*² // Yak. *silirgex* id. < *yiltir*²-*kek*. (Tekin1996a, 2003: 355); GT *yultuz* “yıldız” < **yultur* ~ Çuv. *şiltir* < **yultur*; MK *yuldra-*, *yuldrı-* “parlamak” < **yultr+ı-* < **yultur+ı-*, EAT *yildıra-*, *ıldıra-*, Trkm. *yıldıra-*, AH *yuldurum* “yıldırım”, Terc. *yuldurum*, *yuldırım*, Türk., Trkm.

yıl-dırım, Az. *ıldırım* < **yultri-m* (Tekin2000, 2004: 603); KB *yulduz* “yıldız” (C 5, 22, 127 vb.), *yulduzçı* “müneccim” (LV, 4376) < *yulduz+çı* < **yultuz* (krş. ET *yultuz* “yıldız”) < **yultur* ~ *yıldra-* “parlamak” (6219) < **yultri-* (krş. DLT *yıldra-*, *yıldri-* “parlamak”, EAT *yıldıra-*, *ıldıra-* “parıldamak, ışıldamak, ışık saçmak”, Muk. *yıldıra-* “parlamak”, Tefs. *yıldıra-* “parlamak, ışıldamak”, Trkm. *yıldıra-* “ışıldamak, parıldamak, parlamak”, AH *yıldurum* “yıldırım”, Terc. *yıldurum*, *yıldırım* ay., Trk., Trkm. *yıldırım* ay., Az. *ıldırım* ay. < **yult_{ur}+ı-m* < **yult_{ur}+ı-*, *yıldırık* “Merih yıldızı” (5676, 6220) < **yultriğ* < **yult_{ur}+ı-ğ*, Çuv. *şıldır* “yıldız” < **yultur* (Taş, 2006: 111)

2. 2. Ara seste

barak (III): Çocuk, küçük çocuk. [DS-2] (Beyköyü *Dinar – Afyon / Bahçeli *Bor – Niğde)” **bazak** Domuz yavrusu. [DS-2] (Gökçesu – Bolu / Drahma *Ulus, *Safranbolu, Yakademirciler – Zonguldak)” **boza (I):** Domuz yavrusu. [DS-2] (Darıveren *Acıpayam – Denizli / Muğla)” **bozak (I)** 2. Domuz yavrusu. [DS-2] (Hacıkadı *Devrek – Zonguldak)

cırlak (I): 1. İnce ve sürekli sesle bağırıp ağlayan. [DS-3] (Isparta / Manisa / *Edremit – Balıkesir / Nilüfer – Bursa / *Düzce – Bolu / *Taşköprü – Kastamonu / *Kurşunlu – Çankırı / Çorum / Sinop / Amasya / *Tirebolu – Giresun / Erzurum / Çayırılı *Haymana – Ankara / *Bor – Niğde / Edirne / *Lüleburgaz – Kırklareli)” **cıllak (IV):** İnce ve sürekli sesle bağırıp ağlayan. [DS-3] (*Merzifon – Amasya)” **cirlek:** İnce ve sürekli sesle bağırıp ağlayan. [DS-3] (*Sandıklı – Afyon)” **cırlak (I):** 1. İnce ve sürekli sesle bağırıp ağlayan. [DS-3] (*Sivrihisar – Eskişehir)” **cızlak (IV):** Yerli yersiz ağlayan. [DS-3] (Yeniköy – Balıkesir / *Daday – Kastamonu)” **cızılak (I):** Yerli yersiz ağlayan. [DS-3] (*Merzifon – Amasya)” **cızıldak (III):** Yerli yersiz ağlayan. [DS-3] (İğneciler *Mudurnu – Bolu)

çerghi (I): Kilim, bir çeşit dokuma örtü. [DS-3] (*Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Erzurum / Malatya / Manika *Çorlu, Karamurat *Malkara – Tekirdağ)” **çerge (I):** Kilim, bir çeşit dokuma örtü. [DS-3] (*Kuşadası – Aydın / Balıkesir / Karaoğlan *Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Baklalı *Çatalca, Çayırdere *Silivri – İstanbul / Ezinepazarı – Amasya / *Keskin – Ankara / *Osmaniye – Adana / *Lüleburgaz – Kırklareli / *Çorlu ve köyleri – Tekirdağ)” **çerke:** Kilim, bir çeşit dokuma örtü. [DS-3] (Çakıl *Çatalca –

İstanbul / *Ezine – Çanakkale)” **çezgi**: Halı, dokuma tezgâhlarına gerilen sıra ipler. [DS-3] (Burdur / Kütahya / Bozan – Eskişehir / *Arapkir – Malatya / *Bor – Niğde)” **çezgi**: Halı, dokuma tezgâhlarına gerilen sıra ipler. [DS-3] (*Savaştepe – Balıkesir / Hisarcık – Kayseri)

direme (III): 1. Tahtadan yapılan duvar. [DS-4] (Engiz *Bafra – Samsun)” **direme (III)**: 2. Duvarların yıkılmaması, ağaç dallarının kırılmaması için konulan ağaç destek, payanda. [DS-4] (Kırşehir)” **dizeme**: 1. Kâgir olmayan evlerde oda bölmelerindeki çapraz ağaçlar. [DS-4] (*Kurşunlu – Çankırı / Bolu / Çamilli *Ayaş, Keşanuz – Ankara / *Ermenek köyleri – Konya / *Mut köyleri, *Anamur – İçel)” **dizeme**: 2. Bahçe ve tarla kenarındaki parmaklık, çit, tahta perde. [DS-4] (Bahadırılı *Bayramiç – Çanakkale / Kütahya / Mardar *Bafra – Samsun / *Beypazarı – Ankara / Güzelsu *Akseki, Bağyaka *Finike – Antalya)” **dizeme**: 3. Üzerine tavan ya da taban çakılan ağaç direkler. [DS-4] (Çorum)

gıranbuh Ekşimsi yaprakları olan bir çeşit yabanî ağaç. [DS-6] (Erzincan)” **gıraba** Ekşimsi yaprakları olan bir çeşit yabanî ağaç. [DS-6] (Palha *Divriği – Sivas)” **gıranbuh** Ekşimsi yaprakları olan bir çeşit yabanî ağaç. [DS-6] (Erzincan)” **gızambah** Ekşimsi yaprakları olan bir çeşit yabanî ağaç. [DS-6] (Uluşiran *Şiran – Gümüşhane)” **gızambah** Ekşimsi yaprakları olan bir çeşit yabanî ağaç. [DS-6] (Uluşiran *Şiran – Gümüşhane)” [DS-8] (Kerkük)

gorak (I) 1. Çam kozası. [DS-6] (İlyas *Keçiborlu – Isparta / *Ermenek – Konya)” **goralak** İçi boş, kurtlu fındık, ceviz vb. yemişler. [DS-6] (*Ünye – Ordu)” **gozak (I)** 1. Çam kozası. [DS-6] (Çiftlik *Dinar – Afyon / Sofular *Eğridir, Kozluca *Keçiborlu, Yaka *Gelendost, Körküler *Yalvaç, İğdecik – Isparta / Yusufça *Göhlisar, Güney *Yeşilova – Burdur / Eymir *Bozdoğan – Aydın / *Ermenek – Konya / Ayvagediği *Mersin – İçel / Çomaklıdede *Korkuteli – Antalya)” **gozzak** Çam kozası. [DS-6] (*Silifke, *Mersin – İçel)” **gozalak (II)** 1. Çam kozası. [DS-6] (Çandır *Sütçüler – Isparta / *Şebinkarahisar – Giresun / Hasançelebi *Hekimhan – Malatya / Kaya *Fethiye – Muğla)

karağı (I): 1. Ağaçtan meyve toplamakta kullanılan ucu eğri sopa. [DS-8] (Bayat *Emirdağ – Afyon / *Afşin – Maraş / *Antakya, *Dört Yol – Hatay / *Ceyhan, *Osmaniye – Adana)” **karağı (I)**: 2. Baston. [DS-8] (*Antakya –

Hatay / Konya)” **karağı (I)**: 4. Cirit oyununda kullanılan ucu eğri sopa, çevgen. [DS-8] (*Lapseki – Çanakkale)” **karağı (I)**: 5. Bahçelerde küçük hendekler açmaya yarayan bir bahçıvan aracı. [DS-8] (Gâvurdağı *Osmaniye – Adana)” **kazağı (I)**: 1. Tekneden hamur kazımaya yarayan demir araç. [DS-8] (Isparta / Kuzuluk*İskilip – Çorum / Samsun / Diyarbakır / Afşin – Maraş)” **kazağı (I)**: 2. Bakırcıların kapları kalaylamak için kullandıkları bir demir araç. [DS-8] (*Beypazarı – Ankara)” **kazağı (I)**: Tekneden hamur kazımaya yarayan demir araç. [DS-8] (*Beşiktaş – İstanbul)” **kazagu**: Bel ve küreğin çamurlarını kazımaya yarayan ucu demirli sopa, sıyrığı. [DS-8] (*Merzifon – Amasya)” **kazak (III)**: Tekneden hamur kazımaya yarayan demir araç. [DS-8] (Isparta)” **kazgaç -2**: Tekneden hamur kazımaya yarayan demir araç. [DS-8] (*Şile – İstanbul)” **kazğıç**: Bel ve küreğin çamurlarını kazımaya yarayan ucu demirli sopa, sıyrığı. [DS-8] (Çorum / *Merzifon – Amasya / Çepni *Gemerek – Sivas / İncekum *Silifke – İçel)” **kazıcak -1**: Tekneden hamur kazımaya yarayan demir araç. [DS-8] (*Söğüt – Bilecik)” **kazıyacak**: Tekneden hamur kazımaya yarayan demir araç. [DS-8] (*Kandıra – Kocaeli / *Akyazı – Sakarya / Rize / *Şarkışla – Sivas / Alanköy *Nallıhan – Ankara / *Saray – Tekirdağ)

karağı (I): 3. Fırın süpürgesi. [DS-8] (Balıkesir / *Lüleburgaz – Kırklareli)” **karağan**: 1. Fırça gibi kullanılan sert tüylü bir bitki. [DS-8] (*Tarsus – İçel)” **karağı (II)**: Fırça gibi kullanılan sert tüylü bir bitki [DS-8] (Konya)” **karahan -1**: Fırça gibi kullanılan sert tüylü bir bitki [DS-8] (*Fethiye – Muğla)” **kazağı (II)**: Kullanılarak aşınmış, küçülmüş süpürge. [DS-8] (*Bünyan, Habek, Turan – Kayseri / Niğde)” **kaza (III)**: Kullanılarak aşınmış, küçülmüş süpürge [DS-8] (Niğde)” **kazağı (II)**: Kullanılarak aşınmış, küçülmüş süpürge [DS-8] (*Develi – Kayseri)

kerek (III): Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (*Gelendost – Isparta)” **kersek**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (Zermut – Gümüşhane / *Erciş – Van / *Reyhanlı ve Amikovaşlı Türkmenleri – Hatay)” **kezek (I) -1**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (*Akyazı – Sakarya / Bolu / *İskilip – Çorum / Amasya / Tokat / *Tavşanlı *Hafik, Çamova *Divriği – Sivas)” **kezzek**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (*Antakya – Hatay / *Osmaniye –

Adana)” **kesek**: 1. Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (Çığı *Dinar – Afyon / Yassıören *Senirkent – Isparta / Burdur / Çöplü *Çivril, Honaz – Denizli / Manisa / *Lapseki – Çanakkale / Altıntaş – Kütahya / Tokat, Bozan – Eskişehir / Aliköy *Çaycuma – Zonguldak / *Kurşunlu, Saray – Çfer / Sinop / Çayağzı *Şavşat, Erkinis *Yusufeli – Artvin / Kars / Erzurum / *Ağın, Çermik, Harput – Elâziğ / Diyarbakır / *Nazimiye – Tunceli / Eğin – Malatya / *Birecik – Urfa / *Nizip – Gaziantep / Çepni *Gemerek – Sivas / Yozgat / Çanlı *Ayaş, *Kızılcahamam – Ankara / *Pınarbaşı – Kayseri / *Bor – Niğde / Konya / *Lüleburgaz – Kırklareli)” **kemsek**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (Karamanlı *Tefenni – Burdur / *Erciş – Van)” **keseyh**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (İrişli, Bayburt *Sarıkamış – Kars)” **keseyin**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (Dodurga *Bozüyük – Bilecik)” **kesseyh**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (*İğdir – Kars)” **keşek (I)**: Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. [DS-8] (*Sorgun – Yozgat)

kıran (III): Çoluk çocuk. [DS-8] (*Merzifon – Amasya / Yozgat / *Bor – Niğde)” **kıranlık (I) -2**: Çoluk çocuk. [DS-8] (*Alaşehir – Manisa)” **kıran (I)**: Çoluk çocuk. [DS-12] (Çorum)” **kırriğan**: Çocuk. [DS-8] (*Erciş – Van)” **gıran (VI)** Ahlaksız, terbiyesiz çocuk. [DS-6] (Burdur)” **gıran (VII)** Çocuğun oyun arkadaşları: Gıranların gelmiş seni çağırıyor. [DS-6] (Bağlılı *Şarkikaraağaç – Isparta)” **kızan (I)**: 1. Çocuk. [DS-8] (Çiftlik *Acıpayam, Ortaköy, Ekse *Çal, Kale *Tavas – Denizli / Eskicine *Çine – Aydın / Emiralem *Menemen – İzmir / *Kırkağaç, Karaoğlanlı – Manisa / Korucu, Yeniköy – Balıkesir / Fili *Biga – Çanakkale / *Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Maraşköyü *Tavşanlı, Saka – Kütahya / Pazarcık *Bozüyük, *Gölpazarı – Bilecik / Yeniköy – Kocaeli / Papazköy – Samsun / Rumeli göçmenleri – Ankara / Bayağşar *Beyşebir – Konya / Adana / *Bodrum, Kırcağzı *Milas, Genek *Yatağan, Yerkesik, Sındı, Alkı – Muğla / Oğulpaşaköy – Edirne / *Lüleburgaz – Kırklareli / Germeyan *Çorlu, *Malkara, *Saray – Tekirdağ)” **kızan (I)**: 2. Erkek çocuk, delikanlı. [DS-8] (*Eğridir, *Şarkikaraağaç – Isparta / Solmaz *Tavas, Kösten, Honaz, Söğüt – Denizli / Eymir *Bozdoğan, Geyre *Karacasu, *Yenipazar – Aydın / *Foça, *Seferihisar, *Torbalı, *Urla – İzmir / *Alaşehir, *Demirci – Manisa

/ Kütahya ve köyleri / *Düzce – Bolu / Kastamonu / Buğabağı – Çorum / Hisarcık, Talaş – Kayseri / *Bor – Niğde / *Kaş – Antalya / Kızılyaka, Pisi, Karkın, Ahiköy, Şerefler – Muğla / Tekirdağ)” **kızan (I)**: 3. Kız çocuk. [DS-8] (Aydın / *Akyazı – Sakarya / Edirne)” **kızan**: Çocuk. [DS-12] (Uşak / *Bünyan – Kayseri / Konyar, Katransa, Kayalar – Selanik)” **kızan**: Küçük çocuk [Edirne] (Edirne)” **gızan (I)** Çocuk. [DS-6] (Kerimler *Buldan – Denizli / Bursa ve köyleri / Pınarlıbelen *Bodrum – Muğla)

kora (I): Olgunlaşmamış üzüm, koruk. [DS-8] (*Erciş – Van / Cenciğe, Haşhaşı – Erzincan / Kerkük)” **kozak (II)**: Ham meyve, olmamış meyve. [DS-8] (*Çarşamba – Samsun / Sinop / *Ulubey, Bayadı – Ordu / Piraziz *Bulancak – Giresun)” **kozalak (II) -1**: Ham meyve, olmamış meyve [DS-8] (*Urla – İzmir)

oranlama: 1. Atasözü. [DS-9] (Kastamonu / Aybastı – Ordu / *Gemerek, *Koyulhisar – Sivas / Yozgat / Bağviran *Kızılcahamam, *Ayaş – Ankara)” **oranlama**: 2. Masal, öykü. [DS-9] (Kastamonu / Aybastı – Ordu / *Gemerek – Sivas / Civanyaylağı *Mersin, Navdalı *Mut – İçel)” **orannama -1**: Atasözü. [DS-9] (Ankara)” **ozannama**: 1. Tasarlamadan söylenen koşma. [DS-9] (Horzundamları – Kütahya)” **ozannama**: 2. Asılsız söz, masal. [DS-9] (Çambaşı, Honaz – Denizli / Atkaracalar *Çerkeş – Çankırı)

ören (VII):1. Sokak aralarındaki düzlükler, alan. [DS-9] (Afyon / *Bozdoğan – Aydın)” **ören (VII)**: 2. Tepeler arasındaki düzlükler. [DS-9] (Tuzaklı *Gölpazarı – Bilecik)” **ören (VII)**: 3. Bir bölgenin en verimli ovası. [DS-9] (*Urla – İzmir)” **ören (VII)**: 4. Dağlar arasındaki çukur yer, koyak. [DS-9] (*Turgutlu – Manisa)” **özen (II) -2**: Tepeler arasındaki çukur, düzlük yer, koyak. [DS-9] (Kadıçiftliği – İstanbul)” **öz (II)**: 1. Tepeler arasındaki çukur, düzlük yer, koyak. [DS-9] (http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derayr&sozid=DER_09Işıklar – Afyon / Üçkuyu *Çal – Denizli / Çukurhisar *Söğüt – Bilecik / Bozan, Tokat – Eskişehir / Akçakoca – Bolu / Kadıçiftliği *Taşköprü, Kayı *Tosya – Kastamonu / *Kurşunlu – Çankırı / Hümer *Ayancık – Sinop / *Merzifon ve köyleri – Amasya / Diyarbakır / Malatya / Maraba – Maraş / *Ayaş, Cimşit *Balâ, Karaköy *Nallıhan – Ankara / Zencidere – Kayseri / Postallı Ulukışla – Niğde / Zanapa *Ereğli, Seydişehir – Konya)” **özek (V) -1**: Tepeler arasındaki

çukur, düzlük yer, koyak. [DS-9] (Salman *Akkuş – Ordu)” **özmek (I) -1:** Tepeler arasındaki çukur, düzlük yer, koyak. [DS-9] (Saylan – Ordu)

3. TEK VERİLİ ÖRNEKLER²

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen tek verili örnekler üç grupta incelenmiştir:

- a. İki de tek örnekle olanlar
- b. /r/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar
- c. /z/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar

3. 1. İki de tek örnekle olanlar

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilip hem /z/ sesli hem de /r/ sesli biçimi tek yerde tanıklanan örnekler şunlardır:

3. 1. 1. Son seste

ağar (I): Ağaç gövdesinden oyulan su yalağı. [DS-1] (Bulkaz *Çivril – Denizli)” **ağzan:** Ağaç gövdesinden oyulan su yalağı. [DS-1] (Hemşin bucağı köyleri, Mapavri – Rize)

cıbr (II): 2. Kel. [DS-3] (*Düzce – Bolu)” **cıbiz (I):** 2. Kel. [DS-3] (Sivas)

civir (II): Cüce. [DS-3] (Konya)” **civiz (II):** Meyvenin küçüğü. [DS-3] (Alinyama, Kayadibi – Giresun)

cunur (II): Yağmur sularını derinliklere çeken delik. [DS-3] (*Andırın – Maraş)” **cunuz:** Tarlanın ortasında su akıntısından meydana gelen çimenlik. [DS-3] (*Nazimiye – Tunceli)

cur (II): Oyunda sayıların boşa gitmesi hali. [DS-3] (Gümüşhane)” **cuз** Saklambaç oyununda sayı. [DS-3] (*Düzce – Bolu)

engir 1. Üzüm çubuğunun kökünden çıkan sürgünler. [DS-5] (*İncesu, -Kayseri)” **engiz (II)** 1. Ağaç filizi, piç. [DS-5] (Kayseri)

hamar: İmdat ünlemi. [DS-7] (Mardin)” **hamaz (VI):** Belli bir şeyin ya da zamanın olmakta, gelmekte olduğunu daha önceden belirten ses. [DS-7] (Haral – Gaziantep)

² Bu kısımda Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilip /z/ sesli veya /r/ sesli biçiminden biri birden fazla yerde geçmesine rağmen diğeri tek yerde tanıklanmış örnekler derlenmiştir.

har (III): Gül yapraklarının üzerinde bulunan beyaz böcek. [DS-7] (Çorum)” **haz (IV):** Gül ve ağaç yapraklarına dadanan bit, böcek. [DS-7] (*Merzifon – Amasya)

hımır: Cılız, sıska. [DS-7] (Çakallı *Karaisalı – Adana)” **hın (II):** Cılız, sıska. [DS-7] (Çuvallı*Yeşilova – Burdur)” **hımız:** Cılız, sıska. [DS-7] (Aşağıkızıllar *Ulubey, Bolaman – Ordu)

ıkrıcık (II)” Arta kalan. [DS-7] (Bayram *Ayaş – Ankara)” **ıkız:** Eksik. [DS-7] (Kurna – Burdur)

ılgar (I): 3. Hücum, akın. [DS-7] (*Urla – İzmir)” **ılgaz (II):** Hücum, akın. [DS-7] (*Bornova – İzmir)

mar (II): Çeşme. [DS-9] (Kınık *Kırkağaç – Manisa)” **maz (I):** Su. [DS-9] (Konya)

ör (II): Ufalanmış, çürümüş, toz durumuna gelmiş şey. [DS-9] (Urfa)” **öz (V):** Tahıl. [DS-9] (*Sütçüler – Isparta)

peler (I): Siyah kaput bezinden yapılmış başörtüsü. [DS-9] (Kurna – Burdur)” **pelez (I):** Kadınların başlarına taktıkları küçük altın ya da altına benzer para. [DS-9] (Akdoğan *Kızılcahamam – Ankara)

tepur (II): Tavuk ya da horoz kanadı. [DS-10] (Kaptanpaşa köyleri *Çayeli – Rize)” **tepez:** Güvercin, tavuk, horoz vb. hayvanların başlarındaki kabarık tüyler. [DS-10] (*Kilis – Gaziantep)

ubur (II) Hortlak. [DS-11] (Güneyce – Rize)” **ubuz (II)** Korkak. [DS-11] (Üzümlü *Fethiye – Muğla)

yabrı (II): Zayıf, güçsüz [DS-11] (Beyköyü – Isparta)” **yabız (II):** Zayıf, güçsüz. [DS-11] (*EğİN – Malatya)

3. 1. 2. Ara seste

arı (II): Topaç. [DS-1] (*Devrek – Zonguldak)” **azguna:** Topaç. [DS-1] (*Bodrum – Muğla)

ayarbaz: Hokkabaz. [DS-1] (Taşburun *İğdır – Kars)” **ayazbaz:** Hokkabaz. [DS-1] (*İğdır – Kars)

baralak: Yeni çıkan meşe yaprağı. [DS-2] (Kavakiçi, Yenice *Simav – Kütahya)” **bazalak:** 1. Doğanın küçüğü. [DS-2] (Sökün *Silifke – İçel)

birik (II): Arı (Ersis *Yusufeli–Artvin)” **bizik (III):** Arı (*Yusufeli–Artvin)

borcabahar: Müshil olarak kullanılan ince köklü bir ot, sütleğen. [DS-2] (Suboğaz – Gaziantep)” **bozca (I):** Bir çeşit ot. [DS-2] (*Tefenni – Burdur)

gemre (II) Su yollarına döşenen ağaç boru. [DS-6] (Sinop)” **gemze** Suyun toprağı oymasına engel olmak için dere ve çay kenarlarına yapılan ağaç set: Bizim tarlayı su oyuyordu, bugün iyi bir gemze vurdum. [DS-6] (Keçek *Oltu – Erzurum)

gürbe (I): Tahıl ambarı. [DS-6] (Kadıçiftliği – İstanbul)” **güz (II):** Yeni çıkmış yeşil tahıl. [DS-6] (*Milas – Muğla)

herik (IV): 1. Uzun kuyruklu koyun. [DS-7] (Malatya)” **hezik:** İyi enenmemiş koç. [DS-7] (Erzurum)

hıra (I): 7. Ağır hareketli, tembel: Hıra adam fazla yol yürüyemez. [DS-7] (Bölme – Uşak)” **hızan (I):** 2. Miskin, tembel. [DS-7] (Trabzon ve köyleri / Erzurum)

horu (II): İşsiz gezen, serseri. [DS-7] (Kerkük)” **hozu:** 1. Kaba (kimse). [DS-7] (*İğdır – Kars)

irahan: Yemeklere konulan mor renkli, kokulu bir çeşit ot. [DS-7] (*Ağın – Elâzığ)” **izah kuşu:** Boz renkli bir çeşit kuş. [DS-7] (*Lapseki – Çanakkale)

irme: Bahçe aralarındaki geniş yol. [DS-7] (Pınarlıbelen *Bodrum – Muğla)” **izme:** Oda içinde yıkanmak için ayrılan yer. [DS-7] (Honaz – Denizli)

kıranbığ: Hafif geçen bir çeşit kızamık hastalığı. [DS-8] (Kerkük)” **kızanbığ:** Kızamık. [DS-8] (Kerkük)

neverik: İki yaşındaki dişi manda. [DS-9] (*Hasankale – Erzurum)” **nevelik:** İki yaşındaki dişi manda. [DS-9] (Erzurum)” **nevezik:** İki yaşındaki dişi manda. [DS-9] (Erzurum)

örüt (I): Zayıf, cılız insan ya da hayvan (Kadıköy–İstanbul, Gaziantep)” **özüt:** Zayıf, güçsüz (Düzce–Bolu)

perik (I): Cıvcıv. [DS-9] (*Cide, Ağlı *Küre – Kastamonu)” **pezük (II):** Filiz, ağaç sürgünü. [DS-9] (*Kemaliye – Erzincan)

pırç (II): Enenmemiş erkek keçi. [DS-9] (İstanbul)” **pızka:** Hayvanların gelişmemiş, sıska kalmışları. [DS-9] (Çandırlar – Adana)

port (II): Bozuk: Ben oynamıyorum, elim port. [DS-9] (Çağsırlı *Karataş – Adana)” **pozuk (II):** Bozuk. [DS-9] (*Antakya – Hatay)

trak: Kel (İbradı *Akseki–Antalya)” **dız (I):** Saçsız baş, kel (*Düzce–Bolu)

yarı (II) Alan. [DS-11] (Ankara)” **yazı (I):** 5. Alan. [DS-11] (Kastamonu ve çevresi)

3. 2. /r/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilip /z/ sesli verileri birden fazla yerde geçmesine rağmen /r/ sesli biçimi tek yerde tanıklanan örnekler şunlardır:

3. 2. 1. Son seste

avlasır: Sersem, budala. [DS-1] (Yenipazar *Bozdoğan – Aydın)” **avlasız:** Sersem, budala. [DS-1] (*Bozdoğan, Paşaköy *Yenipazar – Aydın / Tokat – Eskişehir / Bolu / Kastamonu / Sille – Konya)

avur (II): Yeni doğurmuş hayvandan ilk günlerde sağılan, koyu, yapışkan süt, ağız (Tokat)” **avuz:** Yeni doğurmuş hayvandan ilk günlerde sağılan, koyu, yapışkan süt, ağız (Hacıahmet *Düzce–Bolu / Binbirdirek–İstanbul / *Bartın, *Safranbolu–Zonguldak / Giremez *Araç, *Taşköprü, Peşman *Daday–Kastamonu / *Kurşunlu–Çankırı / *Boyabat–Sinop / *Çarşamba köyleri–Samsun / *Merzifon köyleri, *Gümüşhacıköy, Zara–Amasya / *Erbaa, *Turhal, *Zile ve köyleri, *Niksar, *Taşova–Tokat ve köyleri / *Mesudiye, *Ünye ve köyleri, *Akkuş ve köyleri–Ordu / *Keşap, *Görel, *Tirebolu, *Alucra, *Şebin Karahisar–Giresun ve köyleri / Beşikdüzü *Vakıkebir–Trabzon / Süle–Gümüşhane / *Kemaliye–Erzincan / Celikanyurt *Gürün, *Koyulhisar, Ağrakos *Suşehri, *Gemerek–Sivas / *Ayaş–Ankara / Kayseri / Güzelsu *Akseki–Antalya / Muğla)” **avuz:**

Doğuran hayvanın ilk sütü, ağız (*Güdül ve köyleri–Ankara)” **avuz**: Yeni doğurmuş memelilerin ilk sütü [*Ordu İli ve Yöresi*] Ordu” **avuz**: İnek ve koyunun ilk sütü [*Aybastı*] Aybastı, Ordu” **ağuz (I)**: 1. Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan, koyu yapışkan süt, ağız (Güney *Yeşilova–Burdur / Mengencik *Düzce, *Gerede–Bolu / Aliköy, Karapınar *Çaycuma, *Safranbolu, Cumayanı–Zonguldak / *Kargı, *İnebolu–Kastamonu / *Merzifon ve köyleri–Amasya / Çilehane*Reşadiye, *Artova köyleri, Çayır, *Zile, Kızılköy–Tokat / Zile *Mesudiye, Danişman *Fatsa, Arpaköy–Ordu / *Görelle ve köyleri, *Tirebolu ve köyleri–Giresun / Denizli *Vakfikebir, Anarış *Sürmene, *Maçka köyleri–Trabzon / *Kelkit çevresi, Sobran–Gümüşhane / Hemşin bucağı köyleri *Pazar, Güneyce–Rize / Ersis, Erkinis *Yusufeli, *Ardanuç ve köyleri, *Şavşat köyleri–Artvin / Taşburun, *İğdır–Kars köyleri / Erzurum ve ilçeleri / Sosunga *Çayırılı, *Kemaliye, *Refahiye ve çevresi–Erzincan / *Ahlat–Bitlis / Diyarbakır / Muş / *Nazimiye, *Hozat–Tunceli / *Harput, Kesirik–Elâzığ / Malatya / Hacıilyas, Yukarıkale *Koyulhisar, Palha *Divriği, *Gürün ve köyleri, Kayalıpınar, *Yıldızeli, Soğukpınar *Kangal, Karaözü *Gemerek, Tutmaç–Sivas / *Kızılcahamam–Ankara / *Bünyan ve köyleri–Kayseri / Karadere *Gündoğmuş–Antalya / Kerkük)” **ağız**: Yavrulayan hayvanların ilk sütü [Adana, Osmaniye] (Adana, Osmaniye) ■ krş. gtü. *aguz* “Biestmilch” (< **ayur*) ~ khalkha. *ūrag* (< **ayuray*) (Pritsak, 1964: 345); Tschouvache *iró* (lire *árō*) “lait de beurre, babeurre, petit-lait” (Ligeti, 1980: 237); Mac. *iró* ~ Moğ. *ugrak* “ağız sütü” (krş. Türkm. *ovuz*) (Şçerbak, 1987: 284)

cığır (II): Oyunbozan, mızıkçı. [DS-3] (Uşhum *Yusufeli – Artvin)” **cığız (I)**: 1. Oyunbozan, mızıkçı. [DS-3] (Aksaray – İstanbul / Çamlıbel *Artova – Tokat / Trabzon / Gümüşhane / Kızılçakçak *Arpaçay – Kars / Erzurum / Erzincan / *Ağın – Elâzığ / Yavuz – Artvin / *Arapkir – Malatya / Sivas ve ilçeleri / *Keskin – Ankara / *Pınarbaşı – Kayseri / Konya / Muğla)” **cığaz**: Oyunbozan, mızıkçı. [DS-3] (Kösten, Honaz – Denizli / Engiz, *Bafra – Samsun / *İğdır – Kars / Bahçeli *Bor – Niğde) “ **çılız**: Oyunbozan, mızıkçı. [DS-3] (Uluşiran *Şiran – Gümüşhane)” **cığaz**: Oyunbozan, mızıkçı. [DS-3] (Taşburun *İğdır – Kars / Bahçeli *Bor – Niğde / Adana)” **cuğuz**: Oyunbozan, mızıkçı. [DS-3] (*Maçka köyleri – Trabzon)

cılingır: Arık, cılız. [DS-3] (Yassıviran *Senirkent – Isparta)” **cılingız:** 1. Arık, cılız. [DS-3] (Bademli *Dinar, *Emirdağ – Afyon / *Eşme ve köyleri – Uşak / Gönen – Isparta / Yayla, Kuşbaba, *Tefenni, Devri *Bucak, -Burdur / Denizli ve ilçeleri / *Bozdoğan ve köyleri – Aydın / Tepeköy *Torbalı – İzmir / *Elmalı, *Korkuteli – Antalya / *Milas, Yerkesik – Muğla)” **cılangaz:** Arık, cılız. [DS-3] (Çorum)” **cılmkız:** Arık, cılız. [DS-3] (*Çal – Denizli / *Safranbolu – Zonguldak)” **cılingaz:** Arık, cılız. [DS-3] (*Eğridir ve köyleri, *Senirkent – Isparta)” **cılingız:** Arık, cılız. [DS-3] (*Eşme – Uşak / Gönen – Isparta)” **çilingız:** Arık, cılız. [DS-3] (Kışla *Elmalı – Antalya)

çilbir (III): İnce ağaç dallarından yapılan sopa: Ata çilbiri bir vurdum yarısı elimde kaldı. [DS-3] (Bekilli *Çal – Denizli)” **çilbiz:** Çalı çırpı. [DS-3] (İvriz *Ereğli – Konya / Akyar *Osmaniye – Adana)

dığır: Kısa boylu, bodur (kimse). [DS-4] (*İğdir – Kars)” **dığız:** Saçsız, kel. [DS-4] (Niğde)” **dıbiz (I):** 1. Saçsız, kel. [DS-4] (Balıkesir / *Bayburt – Gümüşhane / Çorum / Kars / Cinis *Aşkale – Erzurum / Cenciğe, Erzincan / *Şarkışla – Sivas)

gober Çocuk. [DS-6] (İskele *Anamur – İçel)” **gobez** Köpek yavrusu. [DS-6] (Beylerbeyi – İstanbul / Yukarıkale *Koyulhisar – Sivas)” **gölbez** 1. Köpek yavrusu. [DS-6] (Kıbrısçık – Bolu / Yalpankaya *Hendek – Sakarya / Erenköy – İstanbul / Ağlı *Küre, *Tosya, *Taşköprü – Kastamonu / Saray – Çankırı / Büğdüz, Bahattin, Satıyüzü, İbik *İskilip, Çitli – Çorum / Dayh *Boyabat, *Gerze – Sinop / *Havza, *Çarşamba – Samsun / *Merzifon ve çevresi – Amasya / Ferenge *Erbaa – Tokat / Büyükaşar, Koyunbaba *Kalecik – Ankara / Beşkonuk *Manavgat – Antalya / Edirne)

gongar: 1. Salyangoz. [DS-6] (İsabey *Çal – Denizli)” **goklangız** Salyangoz. [DS-6] (Yassıören *Senirkent – Isparta / Çomaklıdede *Korkuteli – Antalya)” **gongaz** Salyangoz. [DS-6] (Çiftlik *Dinar – Afyon / Akdere *Çal – Denizli)

gurgur (I): Çam kozalağı. [DS-6] (Zonguldak)” **guzgurt:** 1. Küçük cins palamut: Bu sene guzgurtların pelidi yok. [DS-6] (Dikici *Dinar – Afyon)” **guzgurt:** 2. Meşe ağacının ve çalılarının kökü. [DS-6] (Güney *Yeşilova – Burdur)

hapar (III): Saçta pişirilen yufkayı, ekmeği çevirmeye yarayan tahta araç. [DS-7] (Genek *Yatağan – Muğla)” **hapas (II):** Saçta pişirilen yufkayı, ekmeği çevirmeye yarayan tahta araç. [DS-7] (Bitlis / Karacahisar *Milas, *Marmaris – Muğla)” **hapaz (III):** Saçta pişirilen yufkayı, ekmeği çevirmeye yarayan tahta araç. [DS-7] (Güney *Acıpayam – Denizli / *Bozdoğan – Aydın / Muğla ilçe ve köyleri)

hokur: İyice olgunlaşmadan haşlanmış mısır. [DS-7] (Oğuz *Acıpayam – Denizli)” **hoğuz:** Ham meyve, olgunlaşmadan kuruyarak yere düşen meyve. [DS-7] (Cenciğe – Erzincan / Telin *Gürün – Sivas)

kampur: Yumruk [DS-8] (*Ahlat – Bitlis)” **kampoz:** Yumruk: Başına bir kampoz vurdum, gözleri çıktı. [DS-8] (*Ahlat – Bitlis / Vazıldan *Divriği – Sivas)” **kumbuz (I):** Yumruk [DS-8] (Trabzon / Gümüşhane / Erzurum)” **kümbüz (II):** Yumruk [DS-8] (Denizli)

keler (I): 2. Gelişmemiş hayvan. [DS-8] (Kütahya)” **kelez (I):** 2. Büyümemiş, gelişmemiş. [DS-8] (Satılmış – Eskişehir / Çankırı / Karaköy *Nallıhan – Ankara)

keter: Sandık çevresine çakılan 1-3 cm. eninde demir çember. [DS-8] (*Ermenek – Konya)” **ketez (I):** 2. Sandık çevresine çakılan 1-3 cm. eninde demir çember. [DS-8] (Evciler *Dinar – Afyon / Yassıören *Senirkent – Isparta / *Bucak – Burdur / İstanbul / Numanoluk *Seyitgazi – Eskişehir / Gümele *Söğüt – Bilecik / Durak – Adana / *Silifke – İçel)

kubur (III): Tek telli bağlama. [DS-8] (İçel)” **kubuz (II):** 2. Bir çeşit saz. [DS-8] (Isparta / *Çal – Denizli) ■ krş. KM. *hugur*, ÇM. *huur* “yayla çalınan telli müzik aleti, dört yaylı bir çalgı aleti”, DLT. *kopuz* “kopuz” [Ersoy, 2008: 134] ■ krş. osm. *kopuz* “ein musikinstrument mit einer saite”; kom. CCum. *cobuxčī* (lies: *kobuzčī*) “sonator”; uig. *kobus* id.; kirg. kkirg. tar. *kobuz*; schor. *kobus* “die geige, das brummeisen”; kas. *kubéz* id.; tschuw. *kuBés* mit anlaut *k-* und auslaut – *s* und aus dem tat.; koib. *komés* “balalaika”; jak. *χomus* “maultrommel” ~ mong. *χuyur* “luth, guitare”; burj. *kur*, *χur* “балалайка” (tung. *kūr* aus dem burj.); mong. *χuuur*, *χūr* “скрипка”, *χuuurčī* “скрипачь” (Gombocz, 1912: 8); Eski Türk. *kobuz* ~ Orta Moğ. *ku’ur*, Moğ. *kugur* ~ Mo. *xūr* ~ Evenk. *kūr* “pizzicato çalınan çalgı” (Şçerbak, 1987: 284)

kubur (VII): Yalan. [DS-8] (*Kandıra – Kocaeli)” **kubur atmak:** Yalan söylemek [DS-8] (*Kandıra – Kocaeli)” **kubuz (I):** 1. Yalan, palavra. [DS-8] (*Eğridir – Isparta / *Bucak – Burdur / Kösten – Denizli / tepeköy *Torbalı – İzmir / Tokat – Eskişehir / *Kandıra – Kocaeli / *Akyazı – Sakarya / Kastamonu / Çorum / Rize / Pastarlı *Ayaş – Ankara / Kırşehir / Kayseri / *Bor – Niğde / Konya / *Mut – İçel)” **kubuz atmak:** Yalan söylemek. [DS-8] (Rize / *Serik – Antalya)

molur: 2. Sirke, şarap vb. şeylerin tortusu. [DS-9] (Erzurum)” **moluz:** 1. Toprak, taş birikintisi. [DS-9] (Çankırı / Çarşamba – Samsun)

panar: Aevli ateş. [DS-9] (İsabey *Çal – Denizli)” **panaz (III):** Fener. [DS-9] (Yukarısölöz *Orhangazi – Bursa / Karkıncık *Artova – Tokat)

süren avı: Her yanı tarayarak toplu halde yapılan av. [DS-10] (*Akyazı ve çevresi – Sakarya)” **süzen:** Topluca yapılan av. [DS-10] (Yeşilyurt *Keçiborlu – Isparta / Silistre, Rumeli)

tecavır: Haylaz, yaramaz (Malatya ve köyleri)” **tecavuz:** Haylaz, yaramaz: *Çok tecavuz oldu bu oğlan.* (Isparta / *Bor–Niğde)” **tecavüz:** Haylaz, yaramaz (*Boyabat–Sinop)

yıldır: İğne gözü. [DS-11] (*Kemaliye – Erzincan)” **yıldız (III):** İğne deliği. [DS-11] (*Arapkir – Malatya / *Bor – Niğde)” **yılduz:** İğne deliği. [DS-11] (*Ağın – Elâziğ)

3. 2. 2. Ara seste

berek (II): Süs, ziynet. [DS-2] (Bornova – İzmir)” **bezek, bézek (II):** 1. Süs, ziynet. [DS-2] (Balıkesir ve çevresi / Uluşiran *Şiran, *Bayburt köyleri – Gümüşhane / Ersis *Yusufeli – Artvin / Kızılçakçak *Arpaçay - Kars köyleri / Erzurum / *Erciş – Van / *Lice – Diyarbakır / Gaziantep / Maraş / Sivas / *Kaman – Kırşehir / Bağyaka *Finike – Antalya / *Saray – Tekirdağ)” **bezehy:** Süs, ziynet. [DS-2] (*İğdir – Kars)” **bezenk (II):** Süs, ziynet. [DS-2] (Bornova – İzmir)” **bezeyh:** Süs, ziynet. [DS-2] (Taşburun *İğdir, İrişli, Bayburt *Sarıkamış – Kars)” **bezek, bézek (II):** 2. Süslü elbise. [DS-2] (Erkinis *Yusufeli – Artvin / Bismil – Diyarbakır)” **bezek (I):** Süs, süs eşyası, takı. [DS-12] (Afşar, Pazarören *Pınarbaşı Kayseri)” **bezek:** Bezeme, bezeyen eşya [Artvin] (Artvin Yusufeli Uşhum köyü)

bırık: Oyundan yılan, kaçan. [DS-2] (Navlu *Yeşilova – Burdur)”
mızık (I): Sözünde durmayan, cayan. [DS-9] (*Çal – Denizli / Fili *Biga – Çanakkale)” **mızık:** Oyunbozan. [DS-12] (Tahtacı Isparta)” **mızdı:** Oyunbozan. [DS-12] (Dont *Fethiye Muğla)

bürgülü: Büyük taneli bir çeşit üzüm. [DS-2] (Çelttek *Yeşilova – Burdur)” **büzgülü:** Kalın kabuklu, uzun taneli, dayanıklı, siyah üzüm. [DS-2] (*Emirdağ – Afyon / Bağlılı *Eğridir, *Şarkikaraağaç – Isparta / Çerçin, Narlı, Kavak, *Yeşilova, Ürkütlü *Bucak – Burdur / Aşağıkaraçay *Acıpayam, *Sarayköy – Denizli / Gediz – Kütahya / Haydarpaşa, Koca Mustafa Paşa – İstanbul / Malatya / Keşanuz, Güdül *Ayaş – Ankara / Kızılcıca, Gaziler *Hadım, Zıvarık, Sadıkhacı *Beyşehir, Eğrigöz, Uğurlu *Ermenek – Konya / *Elmalı – Antalya / Muğla)” **büzgüle:** Kalın kabuklu, uzun taneli, dayanıklı, siyah üzüm. [DS-2] (Sofular *Eğridir – Isparta)” **büzgüllü:** Kalın kabuklu, uzun taneli, dayanıklı, siyah üzüm. [DS-2] (Oğuz *Acıpayam – Denizli / Sille – Konya)

cırık (II): 2. Kuş yavrusu. [DS-3] (*Boyabat – Sinop)” **cızık (V):** Güvercin yavrusu. [DS-3] (*Düzce – Bolu / Eskişehir / *Kargı – Kastamonu)

cırık (XIII): Çizgi. [DS-3] (*Kilis – Gaziantep)” **cızık (I):** 1. Çizgi. [DS-3] (*Merzifon – Amasya / *Zile – Tokat / Danişman *Fatsa – Ordu / *Ardahan – Kars / Gaziantep / Taşoluk *Göksun, *Elbistan, *Afşin – Maraş / Hisarcık *Yayladağı, *Antakya – Hatay / Çepni *Gemerek – Sivas / Türkmeneraplısı – Yozgat / Çanılılı *Ayaş – Ankara / *Bünyan – Kayseri / *Bor – Niğde / Konya / Adana / *Serik – Antalya)” **cızık:** Çizgi. [DS-3] (*İğdir – Kars)” **cızık (I):** Çizgi. [DS-3] (Gaziantep / *Afşin, *Elbistan – Maraş / Hisarcık *Yayladağı, *Antakya, *Reyhanlı – Hatay)” **cızık:** Çizgi. [DS-3] (Anaraş, *Sürmene – Trabzon)

cırlak (V): Ürün vermeyen, yıkanmış toprak. [DS-3] (İsmetiye – Bursa)” **cızlak (II):** 1. Verimsiz toprak. [DS-3] (*Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Çayırdere *Silivri – İstanbul / Marınca *Merzifon – Amasya / Edirne / Kırklareli / *Çorlu, *Saray – Tekirdağ)

çangara: Gürültü, kavga. [DS-3] (Çalış *Haymana – Ankara)” **çangaza:** 1. Gürültücü, kavgacı. [DS-3] (*Dinar – Afyon / *Eyüp – İstanbul)

/ Saray – Çankırı / *Bor – Niğde / Antalya)” **çankaza**: 1. Gürültücü, kavgacı. [DS-3] (*Refahiye – Erzincan / *İncesu – Kayseri / Niğde)

çırka: Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv. [DS-3] (Kepen *Söğüt – Bilecik)” **cızka (II)**: Domuz yavrusu. [DS-3] (Çakallı – Adana)” **cızga**: Domuz yavrusu. [DS-3] (Çukurköy *Karaisalı – Adana)” **cızga (III)**: Domuz yavrusu. [DS-3] (Adana)

ergî (III) Üzüntü, can sıkıcı şey. [DS-5] (Konya)” **ezgi (I)** Eziyet, sıkıntı. [DS-5] (*Milas – Muğla)” **ezginnik** Eziyet, sıkıntı. [DS-5] (İskele *Anamur – İçel)” **ezgi** Eziyet, sıkıntı. [DS-5] (Çorum)” **ezgü** Eziyet, sıkıntı. [DS-5] (*Gürün – Sivas)

ergil: Muşmula, döngel. [DS-5] (Dersim – Tunceli)” **ezgil**: Muşmula. [DS-5] (Bilecik / *Iğdır – Kars / Azerbeycan)

ergin (I): Çürümeye yüz tutmuş meyve. [DS-5] (*Ermenek – Konya / *Mut ve köyleri – İçel)” **ezgin (IV)**: Çürük, ezik meyve. [DS-5] (*Merzifon – Amasya)” **ezgin**: Çürük, ezik meyve. [DS-5] (Zana – Amasya / Kerkük)

gırl ümük: Yemek borusu (*Ermenek–Konya)” **kızılömük**: Gırtlak, yemek borusu (Amasya ve çevresi)” **kızılümük**: Gırtlak, yemek borusu (*Göynük–Bolu / Kastamonu / *Kurşunlu–Çankırı / *İskilip–Çorum / Büyükafşar–Ankara / *Ermenek–Konya / *Mut–İçel)

habaran: Pisboğaz, obur. [DS-7] (Dont *Fethiye – Muğla)” **habazan**: Pisboğaz, obur. [DS-7] (*Edremit – Balıkesir / Çakırlar *Akşehir – Konya / Erenyaka *Akseki – Antalya)” **hapazan**: Pisboğaz, obur. [DS-7] (İstanbul)

harın (VIII): Kışlık yiyecek: Kış harınıını düzmeğe çalışıyoruz. [DS-7] (Sarıkavak – Eskişehir)” **hazın (I)**: İnsan ve hayvanların kışlık yiyeceği. [DS-7] (*Afşin ve köyleri, Marabuz *Elbistan – Maraş / *Gemerek – Sivas / İncirli, Karakız *Sorgun, Gökdere *Akdağmadeni – Yozgat / Büyükafşar *Balâ – Ankara / *İncesu, Tavlusun, Erkilet, *Pınarbaşı ve çevresi, *Bünyan – Kayseri / Kalaboynu *Saimbeyli – Adana)” **hazınlık**: 1. İnsan ve hayvanların kışlık yiyeceği. [DS-7] (*Gürün – Sivas)

horan (II): Biçilmiş tarla. [DS-7] (Erzincan)” **hozan (I)**: 1. Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla. [DS-7] (*Sungurlu, Bayat *İskilip – Çorum / *Havza – Samsun / *Merzifon ve köyleri – Amasya / Uzunmusa – Ordu / Avutmuş *Şebinkarahisar – Giresun / *Kelkit

– Gümüşhane / Rize / *Şavşat, Erkinis, Ersis *Yusufeli – Artvin / Kars / Van / *Hozat, *Nazimiye – Tunceli / Tutmaç, Çepni, *Gemerek, Çamova *Divriği – Sivas / Dastarlı *Ayaş, Bacı *Polatlı, Elecik *Kalecik – Ankara / Afşar aşireti *Pınarbaşı, *Bünyan, Hamurcu *İncesu – Kayseri / Köşektaş *Avanos – Nş / Dikilitaş – Niğde / Sille, Zıvarık – Konya / *Mersin – İçel)”

hızan (II) -1: Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla. [DS-7] (Narman – Erzurum)” **hozak:** Dinlenmeye bırakılmış, birkaç yıl işlenmemiş tarla. [DS-7] (Sinop / Manisa)” **hozan (I):** 2. Tarla. [DS-7] (Lapa – Giresun)” **hozan (I):** 3. Hiç sürülmemiş ya da çoktan beri işlenmemiş tarla. [DS-7] (İzmir ve köyleri / *Sungurlu – Çorum / Abak *Merzifon – Amasya / *Mesudiye – Ordu / *Şebinkarahisar – Giresun / Trabzon / Rize / *Ardanuç ve köyleri, *Şavşat ve köyleri – Artvin / *İğdır – Kars / Erzincan / *Doğubeyazıt – Ağrı / Elâzığ / Malatya / *Şereflikoçhisar, *Kalecik – Ankara / Köşker – Kırşehir / Konya ve köyleri)” **hozan (I):** 5. Ekini yeni biçilmiş tarla. [DS-7] (Çanakkale / Trabzon ve çevresi / *Bayburt, Uluşiran *Şiran – Gümüşhane / bağlıca *Ardanuç – Artvin / Kars ve köyleri / Haşhaşı, Cenciğe, Ergan – Erzincan / *Erciş – Van / Keban, *Ağın, Kesirik – Elâzığ / *Arapkir – Malatya / Halkaya *Koyulhisar, İpsile *Hafik – Sivas / *Kaman – Kırşehir)” **hozan (I):** 9. Ekime elverişli olmayan tarla. [DS-7] (*Çarşamba – Samsun / Bayadı – Ordu / Giresun / Fakiekinciliği *Pınarbaşı, *Bünyan – Kayseri / Niğde)” **hozan (I):** 10. Ekime elverişli tarla. [DS-7] (Erzurum / Sivas)” **hozan (I):** 13. Mısır tarlası. [DS-7] (Beşikdüzü *Vakfikebir – Trabzon)” **hozan (I):** 14. Harmanı savrulmuş tarla. [DS-7] (Malatya)” **hozan:** 1. Tarlada kendi kendine biten, uzun bir çeşit ot. [DS-12] (Afşar, Pazarören *Pınarbaşı – Kayseri)” **hozan:** 2. Bellenmemiş, bakılmamış tarla, bahçe vb. [DS-12] (http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derayr&sozid=DER_12 Mustafa Paşa *Ürgüp – Nevşehir)” **hozan:** Ekilmemiş tarla [Arpaçay] (Arpaçay – Kars)” **hozan:** Ürünü biçilmiş tarla (Erzincan Merkez) [Erzincan ve Yöresi] (Erzincan ve yöresi)” **hozan:** Biçilmiş tarla [Elazığ Yöresi] (Elâzığ ve yöresi)” **hozan:** Sürülmeden nadasa bırakılmış tarla; uzun zaman ekilmemiş tarla || ekersen hozan olursan hizan: sürülmeden nadasa bırakılmış tarlayı ekmek doğru değildir; insanın zarar etmesine yol açabilir anlamına atalar sözü [Erzurum] (Erzurum)” **hozan:** Biçilmiş tarla [Keban, Baskil, Ağın] (Keban Baskil Ağın – Elazığ)” **hozan:** Tarla [Rize İli] (Rize)

karıl: Bükülmüş, kıl sicim. [DS-8] (İlyas *Keçiborlu – Isparta)” **kazıl (I):** 1. Kıldan bükülmüş çuval dikmekte kullanılan ip, sicim. [DS-8] (*Eğridir – Isparta / Salda *Yeşilova – Burdur / Alâeddin *Acıpayam, *Bozdoğan – Aydın / *Tire – İzmir / Manisa / *Burhaniye – Balıkesir / Kütahya / *Gölpazarı – Bilecik / Amasya / Peterek *Yusufeli – Artvin / Niğde / Kayseri / *Fethiye, *Bodrum – Muğla)” **kazıl:** Kıldan bükülmüş çuval dikmekte kullanılan ip, sicim. [DS-8] (*Beykoz, *Üsküdar – İstanbul / *Zile – Tokat / Erkinis *Yusufeli – Artvin / *Ahlat – Bitlis / Kiğı – Bingöl / Cüngüş – Elâzığ / Malatya)” **kazıl (I):** 2. Kıl ve yün yumak. [DS-8] (Denizli / Balıkesir)” **kazıl:** Keçi kılından yapılmış ip. [DS-12] (Çorum)” **kazıl:** Keçi kılından yapılmış ip. [DS-12] (Cenciğe – Erzincan)” **kazıl:** Kıldan yapılmış ip [Elazığ Yöresi] (Elâzığ ve yöresi)

kurnacı: Karnında yavrusu olan at, eşek vb. hayvan [DS-8] (Aliköy *Çay cuma – Zonguldak)” **kurnacı:** Doğurucu, gebe hayvan [DS-12] (Maraş ve çevresi)” **kuznacı:** Gebe, doğuracak hayvan. [DS-8] (*Vezirköprü – Samsun)” **kuzlacı:** Gebe, doğuracak hayvan. [DS-8] (*Eğridir – Isparta / Tokat, Bozan – Eskişehir / *Merzifon – Amasya / Malatya / Urfa / *Nizip – Gaziantep / Maraş / *Reyhanlı – Hatay / *Gemerek – Sivas / *Beypazarı – Ankara / *Pınarbaşı – Kayseri / Doğanbeyli – Adana / *Tarsus, Yapıntı *Mut, *Mersin ve köyleri – İçel)

marman: Dört, beş yaşındaki yaşlı koyun. [DS-9] (Kayseri)” **mazman (II):** 3. 4-5 yaşındaki erkek koyun. [DS-9] (İstanbul / Çorum / Van / Eskikarahüyük – Maraş / Gülâbi – Yozgat / Ceritmüminli Keskin – Ankara / Türkmen aşireti Bünyan – Kayseri / Kırşehir / Doğanbeyli Saimbeyli – Adana)” **mazman (II):** 4. Erkekliği giderilmiş beş yaşındaki koyun ya da keçi. [DS-9] (Kırşehir / Erzin *Dört Yol – Hatay / Yeniköy Ereğli – Konya)” **mazman (II):** 1. İki yaşındaki kuzu. [DS-9] (*Zara – Sivas)” **mazman (II):** 2. Üç yaşına girmiş koyun. [DS-9] (Dumlupınar *İlgaz – Çankırı / *Merzifon ve köyleri – Amasya / *Kangal – Sivas)” **mazmak:** Kart erkek koyun. [DS-9] (Türkmenler – Kırşehir)

mırık (VIII): 1. Büyümemiş kuzu, keçi. [DS-9] (Çandır – Giresun)” **mızık (III):** 1. Ufak kalmış, büyümemiş meyve. [DS-9] (*Tirebolu – Trabzon)” **mızık (III):** 2. Cılız kalmış tahıl. [DS-9] (Kayadibi *Tirebolu – Giresun)

murımak: Oyunbozanlık etmek, döneklik etmek. [DS-9] (*Sivrihisar – Eskişehir)” **mızımak:** Oyunbozanlık etmek. [DS-9] (İğdecik – Isparta / Salda *Yeşilova, Başpınar *Tefenni – Burdur / Söğüt, Kızılcabölük, Honaz – Denizli / Sarıkavak – Eskişehir / *Düzce – Bolu / Sarıca *Gölköy – Ordu / Erenyaka *Akseki – Antalya / *Milâs – Muğla)” **mızmak:** Oyunbozanlık etmek. [DS-9] (Çığrı *Dinar, *Sandıklı – Afyon / İğdecik – Isparta / Kuzköy *Bucak – Burdur / Kösten, Oğuz *Acıpayam, Çöplü *Çivril, -Denizli / *Alaşehir – Manisa / *Susurluk – Balıkesir / Karabayır Yaylası – Antalya / *Milâs – Muğla)

mora (II): Domuz yavrusu. [DS-9] (Dereköy – Kırklareli)” **moza (I):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Çığrı *Dinar – Afyon / Yukarıdinek *Eğridir köyleri, Çandır *Sütçüler – Isparta / Kayadibi *Yeşilova – Burdur / Kösten, Beylerli, Kale, Kolak *Tavas, *Çameli – Denizli / Sürez *Bozdoğan – Aydın / İlyas, Lapseki, Bergaz *Ezine – Çanakkale / Bolu / Aydoğmuş – Rize / Balkı *İlgin – Konya / Apturrahmanlar *Serik – Antalya / Çobansa *Fethiye, *Yatağan köyleri – Muğla)” **mazak (IV):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Selanik göçmenleri, Çamlıca – Bursa / Balkandak *Beyşehir – Konya / Eldirek *Fethiye – Muğla) / **mazalak (I):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Erküt *Cide – Kastamonu)” **mazu (III):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Düğer – Burdur / Bekilli *Çal – Denizli)” **mozak (I):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Viranköy – Kütahya / İğdecik, Sancaklıboz – Maraş / *Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Samsun / Çobansa *Fethiye – Muğla)” **mozalak (II):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Manisa / Edincik *Bandırma – Balıkesir)” **mozga:** Domuz yavrusu. [DS-9] (Hocalar *Sandıklı – Afyon)” **mozu (I) -2:** Domuz yavrusu. [DS-9] (Isparta köyleri / Bozlar – Burdur / Kadıköy *Buldan, Sığma *Çivril, Ortaköy *Çal – Denizli / *Mustafa Kemal Paşa – Bursa)” **muzak (I):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Bakırköy *Kırkağaç – Manisa)” **muzu (II):** Domuz yavrusu. [DS-9] (Denizli / Malatya / Müngan *Fethiye – Muğla)

torbağa: Kaplumbağa (Çepni *Gemerek–Sivas)” **tosbağa (I):** Kaplumbağa (*Bolvadin–Afyon / Gönen, *Atabey, *Eğridir ve köyleri–Isparta / Salda *Yeşilova–Burdur / Irgılı *Çivril, Kösten, Honaz, Ekse *Çal–Denizli / Umurlu–Aydın / Ilıpınar *Foça, *Urla, *Ödemiş ve köyleri–İzmir / Fili *Biga–Çanakkale / Barcak *Söğüt–Bilecik / Tokat / Bozan–Eskişehir / Bolu / *İskilip, *Sungurlu, Büğdüz–Çorum / Samsun ve köyleri /

*Merzifon ve köyleri–Amasya / Bizeri–Tokat / *Perşembe–Ordu ve köyleri / Trabzon / Erzurum / Genciğe–Erzincan / *Doğubayazıt–Ağrı / *Erciş–Van / *Ağın–Elâzığ / *Arapkir–Malatya / Urfa / *Nizip–Gaziantep / Sivas ilçe ve köyleri / Çayıralan–Yozgat / Zencidere, Hamurcu *Incesu–Kayseri / *Bor–Niğde / Yendiğin *Ilgın–Konya / *Kozan–Adana / Güzelsu *Akseki–Antalya / Kınık *Fethiye–Muğla)

yarım (IV) Başörtüsü. [DS-11] (*Buldan – Denizli)” **yazma (I)** 1. Yemeni, başörtüsü. [DS-11] (*Dinar – Afyon / *Yalvaç, *Eğridir köyleri – Isparta / *Yeşilova köyleri, Çamköy *Göhlisar, Başpınar *Tefenni, Burdur / Honaz, Çöplü *Çivril – Denizli / Eymir, *Bozdoğan – Aydın / Manisa ve çevresi / Yeniköy *Susurluk – Balıkesir / Bursa / İnköy – Kütahya / Tokat, *Sivrihisar – Eskişehir / *Düzce – Bolu / Aliköy *Çaycuma – Zonguldak / *Kurşunlu – Çankırı / Çitli *Mecitözü, Çorum / Sinop / Çakıralan *Havza, *Çarşamba – Samsun / *Merzifon, *Taşova – Amasya / *Ünye – Ordu / Giresun / *Akçaabat, *Sürmene – Trabzon / Rize / Yavuz *Şavşat, Bağlıca *Ardanuç – Artvin / Bayburt *Selim – Kars / Kuruçay – Erzurum / Cenciğe, Erzincan / *Ağın – Elâzığ / *Arapkir – Malatya / *Nizip – Gaziantep / *Antakya – Hatay / Hacılyas *Koyulhisar, Çepni *Gemerek, Maksutlu *Şarkışla – Sivas / *Sorgun – Yozgat / Çanlı *Ayaş, Üçem *Balâ, Ağaeli *Kalecik – Ankara / Kırşehir / Germir, Salkıma, Erkilet *Bünyan – Kayseri / Nevşehir / Bahçeli *Bor – Niğde / *Ermenek, Sille – Konya / *Bahçe, Kırıklı *Karaisalı – Adana / *Mut ve köyleri – İçel / *Milas – Muğla)” **yazma** Yemeni, başörtüsü [DS-11] (Ağlı *Küre – Kastamonu / *Çerkeş – Çankırı)” **yazma** Başörtüsü. [DS-12] (*Güdül Ankara)” **yazma** Yazma, başörtüsü [Diyarbakır]“ **yazma** İnce başörtüsü [Erzincan ve Yöresi] (Erzincan Merkez)” **yazma** Başörtüsü; beyaz zemin üzerine siyah desenli çerçeveler basılarak yapılan başörtüsü [Erzurum]“ **yazma** Kadın baş örtüsü [Keban, Baskil, Ağın]“ **yazma** Renkli tülbent [Kırşehir ve Yöresi]“ **yazma** Kumaş üzerine kalıplarla desen yapılmış baş örtüsü [Diyarbakır, Çüngüş, Çermik]

3. 3. /z/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar

Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilip /t/ sesli verileri birden fazla yerde geçmesine rağmen /z/ sesli biçimi tek yerde tanıklanan örnekler şunlardır:

3. 3. 1. Son seste

balkır: 1. Parıltı. [DS-2] (Bursa / Kemerburgaz – İstanbul)” **balkız:** 2. Parıltı. [DS-2] (Adana)

bodur ot: Kurak yerlerde yetişen ve fazla büyümeyen bir ot, ajuge chamaepytis labiatae. [DS-2] (*Bergama – İzmir / *Lapseki – Çanakkale)” **bodur:** *sf.* Enine göre boyu kısa ve tıknaz: *Bir av arıyormuş gibi tereddütlü adımlarla bodur böğürtlen dallarını hışırdatarak şoseye indi.* -Ö. Seyfettin. [GTS)” **boduz:** Kambur. [DS-2] (Yozgat)

çetnevır: Misafirlere sunulan kuru yemiş. [DS-3] (Amasya / Alibeyhüyüğü *Çumra, *Beyşehir, *Akşehir, *Seydişehir, Güvenç, Akviran – Konya)” **çeşnevır:** Misafirlere sunulan kuru yemiş. [DS-3] (Konya)” **çetnevız:** Misafirlere sunulan kuru yemiş. [DS-3] (Alkaran *Çumra – Konya)

çığır (I): 1. Taşlı yol, patika. [DS-3] (Bozan – Eskişehir / *Nazimiye – Tunceli / Çepni *Gemerek – Sivas / *Bor – Niğde / *Ermenek – Konya)” **çığır (I):** 2. Taşlı yol, patika. [DS-3] (Kumdanlı, Sücüllü *Yalvaç, Sariidris *Karaağaç, İslamköy, İğdecik – Isparta / Darıveren – Denizli / *Söke – Aydın / *Menemen – İzmir / Sandal *Kula – Manisa / *Merzifon – Amasya / Uluşiran *Şıran – Gümüşhane / Erzurum / Ağrı / *Kilis, *Nizip – Gaziantep / *Afşin – Maraş / Başlamış *Dört Yol, *Antakya – Hatay / Çepni *Gemerek, Hacııyas *Koyulhisar, Tekerahma *Gürün – Sivas / *Kızılcacahamam – Ankara / *Ermenek, *Karaman, *Ladik, Gödene – Konya)” **çığır:** 1. Taşlı yol, 2. Karlı yerlerde kürekle açılan yol [Malatya] Malatya” **çıgız (II):** Yol. [DS-3] (Amasya ve ilçeleri)

ekire Orada, yanında, yakınında. [DS-5] (*Eşme – Uşak / Burdur çevresi / Yukarı Seyit *Çal – Denizli)” **ekırde** Orada, yanında, yakınında. [DS-5] (*Eşme – Uşak / Burdur çevresi / Yukarı Seyit *Çal – Denizli)” **ekiresi** Orada, yanında, yakınında. [DS-5] (*Eşme – Uşak / Burdur çevresi / Yukarı Seyit *Çal – Denizli)” **ekiz** 2. Çok yakın, sıkı fıkı, içtikleri su ayrı gitmeyen dost, arkadaş. [DS-5] (*Bor – Niğde) ■ KM. *iker-e*, ÇM. *ihēr* “ikiz, ikizler” (Lessing, 2003: 641), DLT. *ikkiz* “ikiz”, Çuv. *yikř* “ikiz, ikiye ayrılmış, çatal” [Ersoy, 2008: 135] ■ krş. alttürk. *äkiz* “die zwillinge”, kom. CCum. *egiz*, osm. *ikiz*, dsch. *äkiz*, kas. baschk. *igöz*, alt. tel. Verb. *ägis*, tar. *ikizäk*, karag. *ihis- (kiži)* “zwillinge”, kumük. *egiz* “zwei” ~ tschuw. *jəGär* “paar”, *jəkrəš* “zwillinge” ~ Ung. *ikër* “zwillinge” < alttschuw. **ikir*, tscher.

jiyer id. ~ mong. *ikire, ikere* “jumeaux”, burj. *içir, içirin* “близнецы”, mong. urj. *äkkerä, koib. äkkärä* id. (Gombocz, 1912: 3); Hongrois, Tschouvache, Mongol *iker* “jumeau, jumelle” (Ligeti, 1980: 236); PT *e’ki-r(ě), e’ki-z* ~ gtü. *äkiz* “Zwillinge” (trkm.), PT *eki* “zwei” (Nauta, 1972: 8)

fetir: 1. Saçta pişirilen mayasız yufka ekmeği. [DS-5] (Çankırı / Samsun / *Merzifon ve çevresi – Amasya / *Şebinkarahisar, *Alucra, Şehli, *Piraziz – Giresun / *Kelkit, -Gümüşhane / *Şavşat, Çakırlar *Ardanuç, *Yusufeli – Artvin / *Sarıkamış, *Selim, *İğdir – Kars / Keçek *Oltu – Erzurum / *Refahiye, Nörkah – Erzincan / *Erciş – Van / Bitlis / Mardin / Diyarbakır / Elâzığ / Malatya / Urfa / Gaziantep)” **fetil:** 1. Saçta pişirilen mayasız yufka ekmeği. [DS-5] (*Koyulhisar, *Hafik – Sivas / Malatya)” **fetir** Yufka [Diyarbakır, Çüngüş, Çermik] (Çüngüş, Çermik – Diyarbakır)” **fetiz** Mayası fetir denilen yufka ekmeğinden biraz fazla olan ekmek. [DS-5] (Kerkük, Irak)

genevir (II) 1. Sarı ile beyaz karışık renk. [DS-6] (Kızılcaören – Kütahya / *Merzifon – Amasya)” **genevüz** Dalgalı, dumanlı. [DS-6] (Samsun)

hampar (I): Kaba yapılı, şişman (Başköy *Tavşanlı–Kütahya / Çepni *Gemerek–Sivas)” **hampaz:** Kaba yapılı, şişman (Kozagaç *Göhlisar–Burdur)

ilgar (I): 1. Çok çabuk, hızlı: Dün buradan ılgarla geçtin, seni arkandan gördüm. [DS-7] (Bayat *Emirdağ – Afyon / *Sarayköy – Denizli / İzmir / Kavakçı *Simav – Kütahya / Danca *Gebze – Kocaeli / *Niksar – Tokat / *Ağın – Elâzığ / *Kozan – Adana / Larnaka – Kıbrıs)” **ilgar:** 1. Çok çabuk, hızlı [DS-7] (Afyon)” **ilgar (I):** 2. Hayvanın yürümeyle koşma arası yürüyüşünü anlatır. [DS-7] (*Lapseki, *Biga – Çanakkale / Satılmış – Eskişehir / Çorum / Kars / Erzincan / *Nizip, Gaziantep / Maraş / *Antakya ve köyleri – Hatay / Konya / *Serik – Antalya)” **ilgaz (I):** Başiboş atın dörtlüğe koşması. [DS-7] (*Bornova – İzmir)

ilingir (II): Zayıf, kuvvetsiz. [DS-7] (*Merzifon – Amasya / Tokat)” **ilingür (I):** Sıska ve pısrık. [DS-7] (Tokat)” **ilingiz:** Zayıf, kuvvetsiz. [DS-7] (*Ağın – Elâzığ)

imbir: Öküz ve eşekleri dürtmeye yarayan ucu çivili ya da sivriltilmiş değnek, üvendire. [DS-7] (Konya)” **imbiz:** Öküz ve eşekleri dürtmeye yarayan ucu çivili ya da sivriltilmiş değnek, üvendire. [DS-7] (Konya)

kepir (II): Bodur ağaç. [DS-8] (*Ermenek – Konya / Aslan *Mersin – İçel)” **kepez (III):** Çalı, bodur ağaç. [DS-8] (Yerkesik, Pisi, *Ula – Muğla)

kukur: Kambur. [DS-8] (*Maçka – Trabzon)” **kukur:** Fitik. [DS-12] (*Antakya Hatay)” **kukuz:** Diz çökme durumu. [DS-8] (Kars / Erzurum)

longur (I): Elinden iş gelmeyen, beceriksiz, ağır davranışlı (kimse). [DS-9] (Karakoca *Karacabey – Bursa / *Ödemiş, *Bergama – İzmir / *Lüleburgaz – Kırklareli)” **langaz (II):** Tembel. [DS-9] (*Bergama – İzmir)

pahar: 1. Pınar, çeşme. [DS-9] (*Bayburt, Uluşiran *Şiran – Gümüşhane / Erzincan / Ağın ve köyleri – Elazığ)” **poahar:** Pınar, çeşme. [DS-9] (Güneyce – Rize)” **puhar:** Pınar, çeşme. [DS-9] (*Ağın – Elazığ / *Arapkir – Malatya)” **pahar (II):** 2. Akarsu. [DS-9] (Gümüşhane)” **pahar (II):** 3. Su arki. [DS-9] (Erzincan)” **puhaz:** Su çıkacak yerlerde kayanın önu kesilerek yapılan su deposu. [DS-9] (Ağcaşar *Ürgüp – Nevşehir)

3. 3. 2. Ara seste

argaç (II): 2. Hafif meyilli yer, bayır: Tarlanın argaç yerinde su durmaz. [DS-1] (Banus *Eğridir – Isparta / Çankırı / Karaaptal *Lâdik – Samsun / Şıhlar *Kızılcahamam, *Nallıhan, Keşanuz – Ankara / *Ermenek köyleri, Hortu *Ereğli – Konya / Subaşı *Hayrabolu – Tekirdağ)” **azgaç:** Eğimli yüzey. [DS-1] (Konya)

barık: 2. Yeşillik, çayırılık yer. [DS-2] (Vazıldan * Divriği – Sivas)” **barık:** 3. Bitkilerin çok olduğu yer. [DS-2] (Vazıldan * Divriği – Sivas)” **barık:** 4. Herhangi bir şeyin çok bulunduğu yer. [DS-2] (Vazıldan * Divriği – Sivas)” **bazık:** Kalın. [DS-2] (Kadıçiftliği – İstanbul)

boraç: 1. Çam ağacı veya topraktan yapılmış küçük testi, yuvarlak, kulpsuz testi [DS-2] (Kocabergas *Erdek, *Bandırma – Balıkesir / *Boğazlayan – Yozgat / Akçakaya, Zencidere – Kayseri)” **boza (II):** Çam ağacı veya topraktan yapılmış küçük testi, yuvarlak, kulpsuz testi [DS-2] (*Ereğli, Sille – Konya)” **boduç (I):** 1. Çam ağacı veya topraktan yapılmış küçük testi, yuvarlak, kulpsuz testi. [DS-2] (Dişli, İshaklı *Bolvadin, *Emirdağ, Çiftlik *Dinar, Atlıhisar *Şuhut, *Sandıklı – Afyon / Uşak / Y.

Bademli, Akçaşar *Eğridir, Yassıvıran, Uluğbey *Senirkent, Sarııdris, Yakaköy *Gelendost – Isparta / Kurna, Karamanlı *Tefenni, Kozağaç, Anbarcık *Göhlisar, Akyaka, Çerçin, Kuşbaba *Bucak, Gökçeyaka, Güney, Kavak *Yeşilova, Burdur / Denizli ilçe ve köyleri / Karapınar *Demirci, Balıbey *Kula – Manisa / *Bergama – İzmir / *Nazilli, Eğmir *Bozdoğan – Aydın / *Osmaneli – Bursa / Moymul *Tavşanlı, Ulubey – Kütahya / Yenipazar *Gölpazarı, *Söğüt, Dodurga *Bozüyük – Bilecik / Bolu İlçe ve köyleri / İçdeler, Taraklı *Gölcük – İzmir / *Çerkeş – Çankırı / Duğla *Mecitözü – Çorum / *Küre – Kastamonu / Karamusa, Bulak, *Safranbolu, Cumayanı *Karabük – Zonguldak / *Boyabat – Sinop / Kavak – Samsun / Heniske, Ezine, Şehsadi *Merzifon, Ziğala, Efte, Uygur, Amasya / Kızılköy *Niksar, *Reşadiye – Tokat / *Ünye – Ordu / Çay – Rize / *Şebinkarahisar – Giresun / *Refahiye – Erzincan / Telin, Çepni *Gemerek, Tekerahma, Göbekvıran *Gürün, *Koyulhisar, Bayat, Aziziye – Sivas / Sarıhamzalı *Sorgun – Yozgat / Kışla, Akçaeniş, *Elmalı, Mortuma, Boztepe *Serik, Kayabaşı *Korkuteli – Antalya / Muğla ilçe ve köyleri / Nevşehir / Niğde / Kırşehir / Kelgin *Develi – Kayseri / Ortabereket *Beypazarı – Ankara / *Uzunköprü – Edirne / *Lüleburgaz – Kırklareli)

buharı: 1. Baca. [DS-2] (*Safranbolu – Zonguldak / Reşadiye – Samsun / Şeyhler, Ulubey – Ordu / *Şavşat köyleri, Erkinis *Yusufeli – Artvin / Erzurum köyleri / *Ardahan – Kars / Niğde / *Bulanık – Muş / Gaziantep / Maraş / Sivas köyleri / Türkmen *Bünyan – Kayseri / Konya ve köyleri / *Gülнар – İçel / Semayük *Elmalı – Antalya / Muğla)” **bahara:** 2. Baca. [DS-2] (Hacıilyas *Koyulhisar – Sivas)” **baharı:** Baca. [DS-2] (Sulusaray *Artova – Tokat)” **bığırı:** Baca. [DS-2] (Van)” **bıhrik:** 1. Baca. [DS-2] (Harput – Elâziğ / *Divriği – Sivas)” **bıhri:** Baca. [DS-2] (Bitlis)” **bihéri:** 1. Baca. [DS-2] (*Erciş – Van)” **bihirik:** Baca. [DS-2] (İğdeli *Gemerek – Sivas)” **bihri:** Baca. [DS-2] (*Ahlat – Bitlis)” **bohara:** Baca. [DS-2] (Yukarıkale *Koyulhisar – Sivas)” **bohoru:** Baca. [DS-2] (*Şebinkarahisar – Giresun)” **bohoru:** Baca. [DS-2] (*Şebinkarahisar – Giresun)” **boraca:** Baca. [DS-2] (Bezkesen – Niğde)” **böheri:** Baca. [DS-2] (Murvadı, *Ermenek – Konya)” **böhrük:** Baca. [DS-2] (Kuruseki *Koyulhisar – Sivas)” **börük (III):** Baca. [DS-2] (*Koyulhisar – Sivas)” **buarı:** Baca. [DS-2] (*Anamur – İçel)” **buğara:** Baca. [DS-2] (Rahmanlar *Tire – İzmir / *Akseki – Antalya)” **buğarla:** Baca. [DS-2] (Çapar *Tarsus

– İçel)” **buhan**: Baca [DS-2] (*Refahiye – Erzincan)” **buhar**: 1. Baca [DS-2] (Amasya / Meydancık *Şavşat – Artvin)” **buhara**: Baca [DS-2] (Göden – Çankırı / Kastamonu / Danişman *Fatsa – Ordu / *Antakya – Hatay / *Karaman, Saraycık – Konya / Uzuncaburç *Silifke – İçel / Muğla)” **buharaca**: Baca [DS-2] (*Antakya – Hatay)” **buharca**: Baca [DS-2] (Kışla *Elmalı – Antalya)” **buhare**: Baca [DS-2] (Çepni *Gemerek – Sivas / *Sorgun – Yozgat / Boyalı, Arısama *Karaman – Konya / Kıbrıs)” **buharık**: Baca [DS-2] (*Darende – Malatya / Muğla)” **buhari**: 1. Baca [DS-2] (*Şavşat köyleri – Artvin / Kastamonu ilçeleri / Sıyrılık, *Suşehri – Sivas)” **buharık**: Baca [DS-2] (Gümüşhane / Pişkiadağ – Erzincan / Ankara)” **buharile**: Baca [DS-2] (Namrun *Tarsus – İçel)” **buharlık**: Baca [DS-2] (Kars)” **buhaylı**: Baca [DS-2] (Çakallı – Adana)” **buhayrı**: Baca [DS-2] (*Urla – İzmir / *Ulukışla, *Bor, *Ürgüp, Ihlara *Aksaray – Niğde)” **buheri**: Baca [DS-2] (Bursa)” **buhraca**: Baca [DS-2] (Niğde)” **buhurik**: Baca [DS-2] (Erzincan)” **bukare**: Baca [DS-2] (Kayseri)” **bukayrı**: Baca [DS-2] (Niğde)” **bulayrı**: Baca [DS-2] (Niğde)” **bunarı**: Baca [DS-2] (*Akşehir – Konya)” **buraca**: Baca [DS-2] (Şerefler – Muğla)” **buvara**: Baca [DS-2] (Antalya)” **buharı**: Baca [Kars] Kars)” **baca**: (< Far. bâce) baca, pencere [Diyarbakır] Diyarbakır” **buhaze**: Baca [DS-2] (Niğde)

çalpara (II): 1. Beceriksiz, eli işe yakışmayan. [DS-3] (*Ünye – Ordu / Kaptanpaşa *Çayeli – Rize / *Ermenek-Konya)” **çalpaz**: Beceriksiz, eli işe yakışmayan. [DS-3] (Trabzon ve köyleri)

çörlen: 1. Çeşme. [DS-3] (Çanakkale)” **çörlen**: 2. Küçük oluktan akan memba suyu. [DS-3] (*Gerze – Sinop)” **çözlen**: Su sızıntısı. [DS-3] (Duğla *Mecitözü – Çorum)

emeretsiz Beceriksiz. [DS-5] (*Avanos – Nevşehir / *Karaman – Konya)” **emezek** Beceriksiz. [DS-5] (Mengeser – Ağrı)

emre Kardeş. [DS-5] (Diyarbakır)” **ebre** (III) 1. Kardeş. [DS-5] (Adana)” **emze** Kardeş. [DS-5] (Erzincan)

harın (I): 1. Fazla işsizlikten hamlamış, güçsüz, kuvvetsiz hayvan. [DS-7] (Çeltikçi *İnegöl – Bursa / *Kandıra – Kocaeli / *Kurşunlu – Çankırı / *Merzifon ve köyleri – Amasya / Trabzon ilçe ve köyleri / Uluşiran *Şiran – Gümüşhane / Hatay ilçe ve köyleri / Çepni *Gemerek – Sivas / *Polatlı – Ankara / *Ziverek – Konya / Sökün *Silifke, *Tarsus – İçel / Ceylan

*Fethiye – Muğla)” **harın (I)**: 2. Dayanıklığını, çevikliğini yitirmiş insan. [DS-7] (Çepni *Gemerek – Sivas / *Kadirli – Adana)” **hazın (IV)**: At, manda vb. hayvanların halsizliği, hasta olması hali: Bu at hazın olmuş. [DS-7] (Yozgat)

horan (I): 1. El ele tutuşarak halka şeklinde oynanılan bir çeşit oyun. [DS-7] (*Merzifon – Amasya / Çamlıbel *Artova – Tokat / bayadı – Ordu / *Alucra, *Mesudiye, Nefsiköseli *Görel – Giresun / Trabzon ve çevresi / Rize / Erzincan / *Gemerek – Sivas)” **hora III)**: El ele tutuşarak halka şeklinde oynanılan bir çeşit oyun. [DS-7] (Yassıören *Senirkent – Isparta / Fili *Biga – Çanakkale / *Mudanya – Bursa)” **horam**: El ele tutuşarak halka şeklinde oynanılan bir çeşit oyun. [DS-7] (*Merzifon – Amasya)” **hozan (III)**: Oyun, raks. [DS-7] (Haşhaşı – Erzincan)

kereki: 1. Aba. [DS-8] (Güvere, Tozara, Tosmurlu *Silifke – İçel)” **kereke**: Aba. [DS-8] (Çay *Bolvadin – Afyon)” **kereki**: 2. Yünden ve pamuktan yapılan hırka, ceket. [DS-8] (Şahviran *Kadınhanı – Konya)” **keyik (III)**: Çoban abası. [DS-8] (Köşker – Kırşehir / *Ereğli – Konya)” **kezeka**: Çoban abası. [DS-8] (Van)

kırak: Çevre, kıyı, kenar, uç [DS-8] (Afyon / Hortma *Acıpayam – Denizli / Amasya / *Hopa – Artvin / Ergime *İğdır – Kars / Erzurum / Erzincan / Van / *Ahlal – Bitlis / Diyarbakır / Mezime – Malatya / Akçaköy*Nizip, *Kilis – Gaziantep / Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri *Reyhanlı – Hatay)” **kırah**: Çevre, kıyı, kenar, uç [DS-8] (Azeri köyleri – Amasya / Çavdarlı *Şavşat – Artvin / *Erciş – Van)” **kırağ (I)**: Çevre, kıyı, kenar, uç [DS-8] (Bağlıca, Çayağzı *Şavşat, *Yusufeli – Artvin / Kars / Bitlis / Tilek – Malatya / *Aşşin ve köyleri, *Göksun – Maraş / Fethullah *Develi – Kayseri)” **kırağı (I)**: Çevre, kıyı, kenar, uç [DS-8] (*Kırkağaç – Manisa)” **kıran (I)**: 1. Çevre, kıyı, kenar, uç. [DS-8] (Hasanpaşa, Bağlıllı *Eğridir – Isparta / Darıveren *Acıpayam – Denizli / Özbey *Torbalı – İzmir / İğdecik, Sancaklıboz – Manisa / Çakılköy *Çatalca – İstanbul / *Ağın – Elâzığ / İriağaç *Arapkir – Malatya / Şekeroba, *Elbistan, Önsen – Maraş / *Gürün – Sivas / Şerefler *Haymana – Ankara / *Develi – Kayseri / *Bor – Niğde / İçeri çumra *Karaman – Konya / Aydınllı *Osmaniye – Adana / Abdurrahmanlar *Serik, Kalkan *Kaş, Taşağıl – Antalya)” **kılan (III)**: Çevre, kıyı, kenar, uç [DS-8] (Isparta)” **kıra (IV)**: Çevre, kıyı, kenar, uç

[DS-8] (*Bahçe ve köyleri – Adana)” **kızak (I)**: Köşe bucak (sokak için).

[DS-8] (İskeçe göçmenleri – İstanbul)

mırık (III): 1. Zayıf, cılız, hastalıklı. [DS-9] (*Çarşamba – Samsun / Salman *Akkuş – Ordu)” **mırız (II) -1**: Zayıf, cılız, hastalıklı. [DS-9] (Piraziz – Giresun)” **mırkı**: Zayıf, cılız, hastalıklı. [DS-9] (*Şarkikaraağaç – Isparta)” **mızık (IV)**: 2. Zayıf hayvan. [DS-9] (Bayat, Aziziye – Afyon)

mırık (X): 1. Cıvık. [DS-9] (*Nizip – Gaziantep)” **mırık (X)**: 2. Cıvık çamur, bataklık. [DS-9] (Tokat *Sivrihisar – Eskişehir / Çankırı / *Pazarcık, Büyükyapalak, *Elbistan – Maraş / Yozgat / *Balâ köyleri, Keşanuz, Camili, Küçükyoğat, Gököyü *Kalecik, Çankılı *Ayaş – Ankara / *İncesu – Kayseri / Toprakkale – Adana / Ören *Fethiye – Muğla)” **mızık (V)**: 1. Cıvık. [DS-9] (Ağlı *Küre – Kastamonu)

nerbeki: 2. Küçük sahan. [DS-9] (İstanbul / Sivas)” **nerbeki**: 1. Büyük sahan. [DS-9] (Bayat – Afyon / Rumeli göçmenleri – İstanbul / Sivas)” **nezbeki**: Küçük sahan. [DS-9] (Köristan *İznik – Bursa)

tarakçıl: Başında tarak biçiminde tüyleri olan bir çeşit kuş. [DS-10] (Sinop / Dereköy *Pazar – Tokat / Rize)” **taraka (I)**: Başında tarak biçiminde tüyleri olan bir çeşit kuş. [DS-10] (Salarha ve köyleri – Rize)” **tarakçın**: Başında tarak biçiminde tüyleri olan bir çeşit kuş. [DS-10] (*Düzce – Bolu / *Yalova – İstanbul / *Çarşamba – Samsun / Hamitli *Uzunköprü – Edirne)” **tarakçır**: Başında tarak biçiminde tüyleri olan bir çeşit kuş. [DS-10] (Rumeli göçmenleri *Karacabey – Bursa)” **taraklı (II)**: Başında tarak biçiminde tüyleri olan bir çeşit kuş. [DS-10] (*Kandıra – Kocaeli / Trabzon)” **tazak**: Kuşların ufak tüyleri (tüy ile birlikte kullanılır): Tüy tazak. [DS-10] (Niğde Bilan – Adana)

zavrak (I): 1. Hıyar. [DS-11] (Isparta ve çevresi / *Adapazarı – Sakarya / Bolu / Acıkavak *Taşköprü – Kastamonu / Çorum ilçe ve köyleri / *Havza – Samsun / *Taşova, Dinar *Artova – Tokat / *Fatsa – Ordu / Hacılyas *Koyulhisar – Sivas / *Çayıralan, -Yozgat / Kuruçay *Çubuk, *Nallıhan – Ankara / Hisarcık, Erkilet *İncesu – Kayseri / Bahçeli *Bor – Niğde / *Seydişehir – Konya / Çandırlar *Feke – Adana)” **zavzak (I)**: Hıyar [DS-11] (*İskilip – Çorum)

zavrak (III): 1. Pencere. [DS-11] (*Kırkağaç – Manisa / Bursa / *Taşköprü – Kastamonu / Fariske *Ermenek, Hocaköy, Çetmi, *Karaman –

Konya / İçel ilçe ve köyleri / *Gazi paşa – Antalya)” **zavzak (III)**: Pencere [DS-11] (*İlgın – Konya)

4. TESPİTLER

Çalışmada, /z/ ve /r/ seslerinin yansıma kelimeleri oluşturan sesler arasında yer aldığını dikkate alarak; yansıma kelimelerde görülen /z/ ~ /r/ denkliklerine hemen her dilde bulunabileceği tezinden hareketle denklik için sağlam veri olarak bakma eğiliminde değiliz:

çayradak: Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (Dişli *Bolvadin, Çiftlik *Dinar – Afyon / Kozluca *Keçiborlu, Yakaköy *Gelendost – Isparta / Çerçin, Devri *Bucak – Burdur / Beylerli, Kavakköy *Çivril, Yukarıkaraçay*Acıpayam – Denizli / Eğridere, Kuyucak – Aydın / Tokat, Bozan – Eskişehir / Cumayanı – Zonguldak / *Boyabat – Sinop / *Ulubey, Zile *Mesudiye – Ordu / Giresun ve çevresi / Çepni *Gemerek – Sivas / Yozgat / *Karaman, Uğurlu *Ermenek, Akçalar *Seydişehir – Konya / *Serik köyleri, Karadere *Gündoğmuş, Kışla *Elmalı – Antalya / *Fethiye – Muğla)” **çayradan:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (Küçükboymul – Yozgat)” **çayırdak:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (Kavak, Çuvallı *Yeşilova – Burdur / Çorum / Amasya / Çayır, Sofular *Zile – Tokat)” **çayırdanak:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (Çorum)” **çayırdak:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (*Merzifon – Amasya)” **çayırrada:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (İncekum *Silifke – İçel)” **çayırradah:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (İncekum *Silifke – İçel)” **çayradak:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (Çepni *Gemerek – Sivas)” **çayırdak:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (*Merzifon – Amasya)” **cazzadak:** Birdenbire, şiddetli, çarçabuk (kırılma, yanma, kaçma hali). [DS-3] (Gaziantep)

ıırmak: Uyuklamak (Karaisalı-Adana)” **ııızgama:** Uyuklamak (Honaz *Çivril-Denizli)” **ııızgamag:** Uyuklamak (Burdur)” **ııızgamak:** Uyuklamak (*Eğirdir ve Köyleri-Isparta / Burdur / Bağyaka *Finike–Antalya / Abaş, Kösten–Edirne)” **ııızganmak:** 1. Uyuklamak (Honaz–Denizli / *Bornova–İzmir / *Lapseki–Çanakkale / *Taşköprü–Kastamonu /

*Safranbolu–Zonguldak / Arpaköy–Ordu / Malatya / *Kilis, *Nizip–Gaziantep / Kahramanmaraş / Şabanözü *Polatlı–Ankara / Köşker–Kırşehir / Niğde / Ilgın, Faydalı * Kozan–Adana)” **ımızkamak**: Uyuklamak (Korucuk–Sinop / Semayük *Elmalı–Antalya)” **ımızlanmak**: Uyuklamak (Kütahya / Kastamonu / Kırşehir / *Kadirli–Adana)

mırıldamak: 1. Dırılır etmek. [DS-9] (Amasya)” **mızıldamak**: Kendi kendine ve anlaşılmaz bir biçimde söylenmek, mırıldanmak. [DS-9] (Tekeler Silifke – İçel)” **mızıldanmak**: 1. Kendi kendine ve anlaşılmaz bir biçimde söylenmek, mırıldanmak. [DS-9] (*Taşköprü – Kastamonu)” **mızillamak**: Kendi kendine ve anlaşılmaz bir biçimde söylenmek, mırıldanmak. [DS-9] (İrişli, Bayburt *Sarıkamış, *Selim – Kars)” **mızırdamak**: 2. Kendi kendine ve anlaşılmaz bir biçimde söylenmek, mırıldanmak. [DS-9] (Balabanlı *Ödemiş – İzmir / *Ermenek – Konya)

verildemek (I): Küçük çocuk sürekli ağlamak. [DS-11] (Yukarı Dinek *Şarkikaraağaç – Isparta / Çöplü *Çivril – Denizli)” **veriklemek**: Küçük çocuk sürekli ağlamak [DS-11] (Çamköy *Göhlisar – Burdur)” **vezildemek**: Bağırarak, melemek. [DS-11] (Bağlılı, Anamos *Eğridir – Isparta)

Ayrıca DS’de bu yansıma kelimelerin bazılarının ikileme şeklinde kullanıldığına da tesadüf edilmektedir:

cırcır (I): Ağustos böceği. [DS-3] (Bademli *Dinar – Afyon / Isparta ve ilçeleri / Salda *Yeşilova – Burdur / Ortaköy, *Çal, Alâeddin *Acıpayam, *Sarayköy ve köyleri – Denizli / *Bozdoğan ve köyleri – Aydın / *Bergama, *Urla – İzmir / Manisa / Kerem, Gömeç, Yeniköy *Burhaniye – Balıkesir / Fili *Biga – Çanakkale / *Karacabey – Bursa / Bozan – Eskişehir / *Kandıra – Kocaeli / *Düzce – Bolu / Cumayanı – Zonguldak / Çorum / Tokat ve ilçeleri / Ordu / *Kelkit – Gümüşhane / Rize / *Şavşat – Artvin / *Ardahan – Kars / Erzincan ve köyleri / *Yıldızeli – Sivas / Yozgat / Adana / *Lüleburgaz – Kırklareli)” **cızcız (III)**: Ağustos böceği. [DS-3] (Amasya / *Arapkir – Malatya / *Bor – Niğde)

gürgür (II): Hindi. [DS-6] (Ömerli *Çarşamba – Samsun)” **güzgüz**: Sonbaharda çıkan civciv. [DS-6] (*Düzce – Bolu)” **güz cülüğü (I)**: Sonbaharda çıkan civciv. [DS-6] (*Bor – Niğde) → [**cülük (I)**]: 2. Hindi. [DS-3] (*İskilip – Çorum / Kızılçakçak *Arpaçay – Kars)” **culuk**: Hindi. [DS-3] (*Emirdağ – Afyon / *Eğridir ve köyleri – Isparta / *Tavas – Denizli)

/ Savaştepe – Balıkesir / *Emet – Kütahya / *Söğüt – Bilecik / Tokat – Eskişehir / *Düzce – Bolu / *Kargı – Kastamonu / Çıkrık *Mecitözü – Çorum / *Bafra – Samsun / Amasya / *Zile, *Taşova, *Reşadiye – Tokat / *Oltu – Erzurum / Ergan – Erzincan / *Elbistan – Maraş / Sivas ve ilçeleri / Alcı – Yozgat / Solakuşağı *Şereflikoçhisar, Karandıre *Haymana – Ankara / Ömerhacılı *Kaman – Kırşehir / *Bünyan, *Pınarbaşı – Kayseri / Edirne” **cülük:** Kümes hayvanları yavrusu, civciv. [DS-12] (Ulukışla *Bor Niğde)]

DS’de /r/ sesli şekli görülen, /z/ sesli şekline ise ancak Standart Türkiye Türkçesinde (TTü.) rastlanan kelimeler de bulunmaktadır:

bor (III): Gri renkli sığır. [DS-2] (Elazığ)” **bor:** Sarı, sarışın [Elazığ Yöresi] Elâzığ ve yöresi → **boz:** a. 1. Açık toprak rengi. 2. Kül rengi, gri. 3. sf. Bu renklerde olan. 4. sf. Açılmamış, sürülmemiş (toprak). [GTS] ■ krş. KM. *boru*, ÇM. *bor* “boz, gri, kır, kahverengi” (Lessing, 2003: 194), Moğ. *borog-çin* “gri, boz, kır”, Moğ. *boro* “gri, boz, kır”, DLT. *boz* “boz” [Ersoy, 2008: 124, 134] ■ krş. **bod* “stature”; *boz* “gray” (~ Mo. *boro*); CTürk. *boz* “gray” < **bor* ~ Kirg. *borbaş* “a big gray shrike” < *bor baş* “gray headed”; cf. Kirg. *boz baş* “name of a bird of prey” ~ Chag. *borçin* “(gray) duck” < “grayish”, Kirg. *borçun* “gray duck” (wild) < **bor-çin*; cf. Mo. *boroy-çin* “gray” (of female animals), Khal. *boroy-çin* id. ~ Turk. (dial.) *bortaq* “kind of wild duck”; cf. Kzk. *bozdaq* in *bozdaq tüö* “gray camel” ~ Turk. (dial.) *boran* “wild pigeon”. Cf. Mo. *boro* “gray”; Tuv. *bora*, Khak. *pora* “gray” < Mo., Yak. *boroy* id. < Mo. (Tekin1969, 2003: 6, 10-11); Proto-Turkic **bozã* “gray” ~ Turk. *boz* and Mo. *bora*; **bōrja* > CTürk. *bōz* “gray”; CTürk. *bōz*, Turk. *boz* < **bōrja* ~ Mo. *bora* (Tekin1979, 2003: 115-116, 127); Tu. **borja* > **bo’ra* > Common Tu. *boz* ~ Mo. *bora* “based on the rather weak assumption according to which Mo. has never preserved *i* diphthongs” ~ Com. Turk. *boz* “grey” ~ Kirg. *borbaş* “a big grey shrike”, Chag. *borçin* “(grey) duck” < **bor-çin*, cf. Mo. *boroyçin* “grey”, Turk. (dial.) *bortaq* “kind of wild duck”, *boran* “wild pigeon” ~ **bor* ~ Common Tu. *boz* “brown-grey” (Doerfer, 1984: 37, 38, 41); CTürk. *boz* “gray” ~ Mo. *bora* ~ Kirg. *borbaş* “a big gray shrike”, Chag. *borèin* “(gray) duck”, Turk. (dial.) *bortak* “kind of wild duck”, *boran* “wild pigeon” (Tekin1986a, 2003: 216, 220, 221, 230); Eski Türk. *boz* ~ Moğ. *bora*, *boro* “boz” ~ Evenk. *boro*

“boz” (Şçerbak, 1987: 284); Türk. *boz* ~ Rus. *börü* ~ Türk. *porsuk/borsmuk*; Alt. *boro*, Tuv. *bora*, Orta Moğ. *boro/bora* (<Etü. *boz*) (Özkan, 2003: 166-167); KB *boz* “boz, boz renk” (1996) < **bor* ~ DLT *borsmuğ, borsuğ* “porsuk”, *borslan* ay., Kırg. *borbaş* “büyük gri örümcek kuşu” < **bor baş* “yeşil başlı” (krş. Kırg. *boz baş* “av kuşu”), Çağ. *borçın* “(boz) ördek”, Kırg. *borçun* “boz ördek” < “*bozumsu” < **bor+çın*, Trk. (ağız) *bortak* “kırçıl renkli yaban ördeği” (DS II: 741a) (krş. Kzk. *bozdağ tüö* “boz deve”), *boran* “yaban güvercini” (DS II: 738a) < **bor*; krş. bir de Mac. *borz* “porsuk” < ABulg. **bors* > Çuv. *purâş* ay. (Taş, 2006: 105)

darlak: Kel, dazlak. [DS-4] (**Biga* – Çanakkale / Sivas) **dazlak:** *sf.* Başında saçı olmayan (kimse, baş), *daz:* *Adam kel kafalıydı ve gecenin karanlığında bile dazlak kafası uzaktan seçiliyordu.* O. Aysu. [GTS] ■ krş. KM. *tar* 2, ÇM. *tar* “saçın uç kısmı” (Lessing, 2003: 1203), DLT. *taz* “kel, daz...”, DTS. *taz*, O. Moğ. *taragay*, Eski Çuv. **tar* [Ersoy, 2008: 127]

gevirdemek Gevezelik etmek. [DS-6] (Safranbolu – Zonguldak) → Ttü. **geveze:** *sf.* 1. Çok konuşan, çenesi düşük, gevşek ağızlı, lafçı, lafazan, zevzek, lakırtı ebesi, ağız kavafi, lakırtı kavafi, çene kavafi, cır cır, çaçaron: *Bir insanın geveze, hasis ve korkak olması kendisine yeter.* N. F. Kısakürek. 2. *mec.* Sır saklamayan, boşboğaz, ayran ağızlı. [GTS]

keran: Küçük kazan. [DS-8] (Niğde) **harana (I):** 2. Kazan. [DS-7] (**Urla* – İzmir / Gökçaya **Turgutlu* – Manisa / Balıkesir çevresi / Bursa / Kastamonu / **Gülner* – İçel / Güzelsu **Akseki*, **Serik* – Antalya) → **kazan:** *a.* 1. Çok miktarda yemek pişirmeye veya bir şey kaynatmaya yarayan büyük, derin kap: *Koca bir kazan patates kaynatmış.* -A. Gündüz. 2. Buhar makinelerinde, kalorifer tesisatında, suyun kaynatıldığı büyük derin kap: *Kazan patladı.* [GTS] ■ krş. GT. *kazan* “kazan”, Çuv. *huran* “kazan”, Moğ. *hayiba* “büyük tencere”, Moğ. *hagari-* “kızartmak”, Moğ. *harangga* [Ersoy, 2008: 126] ■ CTürk. *qazan* “large kettle, cauldron”, Tarj. *qazan, qazyān*, Chag. *qazyān* id., Trkm. *ġāzan* id. < **qāzyān* < **qāz-yan* (dim.) < **qār-*, Chuv. *xuran* id. < **qār-yan* ~ Yak. *xārbax* “cauldron, kettle, overburned metal container or pot” < **qārmaq*; cf. Tungus *xarbox* “kettle” < Yak., Kyz. *xōsbax* id. < **qāzmaq* ~ Cf. Mo. *qayiba* “large kettle” < also cf. Mo. *qayari-* “to fry, grill, roast; to singe with a hot iron, cauterize”, Kirg. *qārī-* “to burn with a hot iron, cauterize, brand; to fry, grill, roast”, Yak. *xariy-* id. < Mo.

(Tekin1969, 2003: 13); Trkm. *gādan* “large kettle, cauldron” < **qāzyan* < **qār²+yan* ~ Mo. *qayiba* id. < **qariba* < **qari+ba* (cf. also Mo. *qarum* “kettle”); Turk. *qāzyan* ~ Mo. *qayiba* (**qārība*) (Tekin1979, 2003: 119, 127); CTurk. *qazan* “large, kettle, cauldron”, Tarj. *qazan, qazgan* id., Chag. *qazyan* id., Trkm. *gāzan* id. < *qāzgan*, Chuv. *xuran* id. < *qārgan* < *qar²-yan* (dim.), Yak. *xarbox* “cauldron, kettle, overburned metal container or pot” ~ Mo. *qayiba* “large kettle, cauldron” < *qariba* (cf. Mo. *qarum* id.) ~ Tu. *xarbox* “kettle” < Yak., Ewk. *kalan, kalakan* id. < *kāran, kārakān* (-*kān* dim.) (Tekin1985a, 2003: 212); Çuv. *xuran* “kazan” ~ Eski Türk. *kazan* ~ Yak. *xārbax* “tencere, çanak” (Şçerbak, 1987: 285, 286); gemeintürk. *kazan* “kessel” ~ tschuw. *χuran* “kessel” ~ ungar. *harang* “glocke” < alttschuw. **χararjja* ~ mong. *χararjja* “une grande cymbale d’airain” (Gombocz, 1912: 8); tschuw. *huran* ~ gtü. *qāzyan* “Kessel” (Nauta, 1972: 9)

kerlem: Kez. [DS-8] (Kars) **kez:** a. Bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz, defa, kere, sefer: *İki kez İstanbul'a gittim.* [GTS]

tokurcun (III): Dokuztaş oyunu (*Lapseki–Çanakkale / Bursa / *Ermenek–Konya / Höketçe *Saimbeyli–Adana)” **tokurcum:** Dokuztaş oyunu (Sarıca *Gölköy–Ordu)” **dokurcun (I):** 1. Dokuztaş oyunu. [DS-4] (*Eşme köyleri – Uşak / Yassıviran *Senirkent – Isparta / Bozan, Tokat – Eskişehir / *Refahiye çevresi – Erzincan / Konya / Tepecikören *Kozan – Adana / *Mut köyleri – İçel / Edirne)” **dokurcum (III):** Dokuztaş oyunu [DS-4] (Sofular *Eğridir – Isparta / *Gölköy – Ordu / Gaziantep)” **dokurcun:** Dokuz taş oyunu [Ordu İli ve Yöresi] Ordu → **dokuz:** a. 1. Sekizden sonra gelen sayının adı. 2. Bu sayıyı gösteren 9 ve IX rakamlarının adı. 3. *sf.* Sekizden bir artuk. [GTS] ■ krş. GT. *tokuz* “dokuz” = Çuv. *tīhīr, tībhīr* “dokuz”, VB. *tohur* < **tokur* [Ersoy, 2008: 128] ■ CTurk. *toquz* “nine” < **toqur* = Chuv. *tāxār, tāxxār* id. < Volg Bulg. *toxur* < **toqur*, Danube Bulg. *tvir* (= *tivir*) “nine” < **tovir* < **toyir* < **toqur* ~ AH *toqurčīn* “kind of game resembling chess”, Turk. (TTS, XVI c.) *toqurjūn* “a chess-like game played with nine small Stones”, (Bud.) *toqurčīn, doqurčīn* “kind of game played with nine small stones or shells”, (Redh.) *toqurčīn* “kind of game played with small stones or shells”, (Sami) *doqurjūn* “kind of game played with beads”, (Vef.) *doqurjūn* id., (Anad. 106) *doqurjūn* (Edirne) “a

chess-like game played with nine small stones”, *doqurjım* (G. Antep) id. < **toqurçin* < *toqur-çin* (adj.) (Tekin1969, 2003: 1-2, 18); *doqur+cun* < **toqur* “neun” (= çuv. *tähär, tähhär* “neun” = wolgabulg. **toxur* < **toqur* “neun”) ~ *doquzcun* (Yüce, 1977: 257-258); Çuv. *täxxär* “9”; Eski Türk. *tokuz* “dokuz” ~ Türkiye Türk. *dokuztaş* (krş. *dokurcun, tokurcun, tokur*) (Şçerbak, 1987: 285-286); Genel Türkçe *tokuz* ~ Çuvaşça *tihhir, tihir* (Tekin1996a, 2003: 353); Genel Türkçe *tokuz* “9” ~ Çuv. *tihhür*; Tuna Bulg. *tvir* “9” (< **tvir* < **togir* < **tokar* = Volga Bulg. *tohur* ~ GT *tokuz*) (Tekin2000, 2004: 598-599); KB *toğuz* “9” (999, 4893) < **toğur* ~ Çuv. *tihür, tihhür* “9”, TBulg. *tvir* ay. (< **tvir* < **togir* < **toğır*), VBulg. *toğur* ay. < **toğur*, AH *toğurçin* “satranca benzeyen bir oyun türü”, EAT *toğurcun, toğurcun, doğurcun* “yirmi dört haneli bir tahta üzerinde dokuz taşla oynanan bir oyun”, Trk. (ağız) *dokurcun, dokurcum* “dokuztaş oyunu” (DS IV: 1541a) < **toğur+çin* (Taş, 2006: 110); mod. tschuw. *tähär* ~ gtü. *toquz* “9” (Nauta, 1972: 6)

yazılmak (II): İncir, olgunluktan kabuğu çatlamak. [DS-11] (Samsun) → Ttü. **yarılmak** (*nsz*) 1. Yarma işi yapılmak. 2. Üzerinde yarık açılmak. [GTS]

DS’deki denklik örneklerinin bir kısmı alıntı kelimelerde de görülmektedir:

endez (III) Seyrekçe. [DS-5] (*Akhisar – Manisa) → Ttü. **ender** Ar. *ender sf.* 1. Çok az, çok seyrek: *Ender fırsatlarla gittiğim bu salaşın içi bana pek sempatik gelirdi.* B. Felek. 2. *zf.* Çok seyrek olarak, çok seyrek bir biçimde: *Gözleri, ender görülen bir acıyla gölgelendi.* Halikarnas Balıkcısı. [GTS]

morik (I): Yaşlı (Babik*Pötüree–Malatya)” **poruk (I)**: Zayıf, cılız (Yeniköy-Balıkesir)” **voruk**: Yaşlı kadın (Karaözü*Gemerek–Sivas)” **mozuk (I)**: Yaşlı (Denizli) → **moruk, -ğu**: Erm. *a. argo* 1. Gençlere göre yaşlı anne, baba: □ *Bizim moruk ertesi güne devrisi der de ondan dilim almış.* S. F. Abasıyanık. 2. Yaşlı erkek. [GTS]

nahır (II): Değişik tür hayvanlardan oluşan sürü. [DS-9] (Gümüşhane / Kars / Erzurum / Gaziantep / Maraş / Yozgat / Ankara / Kırşehir / Kayseri / *Kozan – Adana / Kerkük)” **nahir**: Değişik tür hayvanlardan oluşan sürü [DS-9] (Gaziantep)” **nahır (II)**: 2. Davar sürüsü. [DS-9] (Bitlis /

Gaziantep)” **nahir (II)**: 3. Sığır sürüsü. [DS-9] (Dombaylı *Salihli – Manisa / Zeytinli *Edremit – Balıkesir / Bursa / Samsun / Amasya ve köyleri / Tokat / *Şebinkarahisar – Giresun / Rize / *Maçka – Trabzon / Yavuz *Şavşat, Bağlıca *Ardanuç, *Yusufeli – Artvin / Kars / Erzurum / Haşhaşı – Erzincan / Yenitepe – Ağrı / *Ahlat – Bitlis / *Erciş – Van / Diyarbakır / Elazığ / *Besni – Adıyaman / *Eğin – Erzincan / Gaziantep / Lorsun *Elbistan-Maraş / Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri *Reyhanlı – Hatay / Alamelik *Suşehri – Sivas / Ankara / Köşker – Kırşehir / Erkilet *Pınarbaşı – Kayseri / *Kozan – Adana / Kerkük)” **nahir**: < Erm. nahir: Büyükbaş hayvan sürüsü [Erzincan ve Yöresi] (Erzincan ve yöresi)” **nahız** : 1. Davar sürüsü. [DS-9] (Malatya)

DS’de aralarında /r/ ~ /z/ ses denklığı bulunan, her iki şekli de birden fazla yerde geçen fakat anlam bakımından birebir örtüşmeyen ancak birbirini çağrıştıran kelimelere de rastlanmıştır:

dırman (I): Cin, dev. [DS-4] (Bursa / *Ulubey – Ordu)” **dızman (I)**: 2. Şeytan. [DS-4] (*Kilis ve çevresi – Gaziantep)” **dızman (II)**: Şeytan. [DS-4] (Manisa ve çevresi / Bolu)” **dızban**: Şeytan. [DS-4] (*Kozan – Adana)

görebi: Çalı kesmek için kullanılan ucu eğri balta. [DS-6] (*Safranbolu – Zonguldak / *Taşköprü – Kastamonu / Çorum / Zana – Amasya / Kızılköy – Tokat / Yukarıkale *Koyulhisar – Sivas)” **görebi**: Diken, çalı kesmekte kullanılan bir çeşit balta [DS-12] (Çorum)” **kürebi**: Diken, çalı kesmeye yarayan yarım ay biçiminde küçük balta, keski. [DS-8] (*Kandıra – Kocaeli / Kurtdoğmuş *Kartal – İstanbul / Hacıkadı, Balkur *Devrek, *Bartın – Zonguldak / Amasya / *Çorlu – Tekirdağ)” **gözebi**: Tırpan. [DS-6] (*Mustafa Kemal Paşa ve köyleri – Bursa)” **gazebi**: Tırpan. [DS-6] (*Bornova – İzmir)

kaytar (I): İşsiz güçsüz, tembel. [DS-8] (Kuzköy *Ünye – Ordu / *Divriği – Sivas / Antalya)” **kaytaz**: 1. Hırsız. [DS-8] (*Bor – Niğde / *Karaman – Konya)” **kaytaz**: 2. Dolandırıcı. [DS-8] (Peyik *Akdağmadeni – Yozgat)” **kaytaz**: 3. Savsak, ihmalcı. [DS-8] (*Çarşamba – Samsun / Ankara)” **kaytaz**: 4. Kendinden umulmayan davranışlarda bulunan, kendini bilmez. [DS-8] (Sungurlu *İncesu – Kayseri)

gaytarmak (II) 2. İşte oyalanmak, hile yapmak, tembellik yapmak. [DS-6] (Uluğbey, Yassıören *Senirkent – Isparta / *Sarayköy ve köyleri –

Denizli / Sürez *Bozdoğan, Bayadı – Ordu / *Yerköy – Yozgat / Afşar köyleri *Pınarbaşı – Kayseri)” **gaytazlık yapmak** İşte oyalanmak, hile yapmak, tembellik yapmak [DS-6] (Narlıdere – İzmir)

topur (I): Kök sökmekte kullanılan bir çeşit büyük balta. [DS-10] (Hamitler, Rumeli göçmenleri, Konurlar *İnegöl – Bursa / Bilecik / Edirne / Hamitabat *Lüleburgaz – Kırıkkale)” **tupur:** Kök sökmekte kullanılan bir çeşit büyük balta. [DS-10] (Rumeli göçmenleri, Dombay – Edirne)” **topuz (V):** Büyük taş ya da demirci çekici, balyoz. [DS-10] (Bağlılı, Sofular *Eğridir – Isparta / Kınık *Kırkağaç – Manisa / Tokat – Eskişehir)

DS’de, aralarında /r/ ~ /z/ ses denklığı bulunduğunu düşündüren, her iki şekli de birden fazla yerde geçen ve anlam bakımından birebir örtüşen kelimelere de rastlanmıştır:

çeperlik (I): Yağmurlu, çamurlu hava: Çeperlik olmadan harmanı kaldırsaydık. [DS-3] (*Kangal ve köyleri – Sivas / *Mucur – Kırşehir)” **çepezen:** Yağmurlu, çamurlu hava [DS-3] (Kışla *Elmalı – Antalya / Ören *Fethiye – Muğla)

mırık (XIV): 1. Yuvarlak ağaç, top ve değnekle oynanan oyun. [DS-9] (İğneciler *Mudurnu – Bolu)” **mırık (XIV):** 2. Hayvan tırnağıyla oynanan bir çeşit çocuk oyunu. [DS-9] (*Kurşunlu, *İlgaz – Çankırı)” **mırık (XIV):** 3. Topaç oyunu. [DS-9] (Karaağaç *Gölpazarı – Bilecik)” **mırık (XIV):** 4. Yassı taşlarla oynanan bir çocuk oyunu. [DS-9] (Çankırı)” **mızka:** Topaç. [DS-9] (Bağlılı *Eğridir – Isparta)” **mızrak:** Topaç. [DS-9] (Derbent *Alaşehir – Manisa)

DS’de tespit edilen fiillerden bazıları, aralarında bir /r/ ~ /z/ ses denklığı bulunduğunu düşündürmekte, ancak ilgili seslerden sonra gelen farklılıklar da dikkate alınarak değerlendirilmeyi gerekli kılmaktadır.

Bu farklılıklardan biri /-r/ sesiyle biten fiillerin /-z/ ses grubuyla biten fiillerle anlam bakımından birebir örtüşmesi ya da yakın anlamlı olması durumudur:

kelermek (II): Solmak: Kelermiş kumaşlar iyi olmaz. [DS-8] (Maraş ve çevresi)” **telermek (II):** Kumaş eskimek, incelmek (Kalkan *Kaş, *Korkuteli–Antalya)” **terelmek:** Kumaş eskimek, incelmek (*Atabey, Uluğbey *Senirkent–Isparta / *Cide–Kastamonu)” **kelezimek:** 1. Kuvvetten

düşmek, yorulmak. [DS-8] (*Sivrihisar, Bozan – Eskişehir / *Kandıra – Kocaeli / İğneciler *Mudurnu – Bolu / Hacılyas *Koyulhisar – Sivas / *Ermenek – Konya)” **kelezimek**: 2. Zayıflamak. [DS-8] (Kastamonu / Dumlupınar *Ilgaz – Çankırı / *Niksar – Tokat / Danışman *Fatsa – Ordu / Konya / *Mut köyleri – İçel)” **kelezimek**: Güçten düşmek. [DS-12] (Kavak *Yeşilova Burdur)” **telezimek**: 2. Cılızlaşmak, zayıflamak (Akçalar *Seydişehir–Konya) 3. Zayıflamak, güçsüzleşmek (*Çal, Üçkuyu–Denizli / Ağlı, *Küre–Kastamonu / *Beyşehir–Konya)

kepermek (II): Yorulmak, güçsüz kalmak (Çorum)” **kepizimek**: Yorulmak (Kayseri)” **kepezimek**: 1. Çok yorulmak, gücünü kaybetmek (Söğüt-Denizli, *Küre-Kastamonu, *Sungurlu–Çorum, *Merzifon-Amasya, *Çarşamba–Samsun, Sivas, Kırşehir, Kayseri) 2. Açlıktan bitkin düşmek (*Merzifon ve köyleri-Amasya)

palarmak (I): Büyüme, gelişme (hayvan ve bitki için). [DS-9] (Süller *Çal – Denizli / Bayadı – Ordu)” **palazımak (I)**: Canlanmak, gelişme, büyüme. [DS-9] (Yukarıseyit *Çal – Denizli / *Alaşehir – Manisa / Tokat – Eskişehir / *Merzifon köyleri – Amasya / Karkıncık *Artova – Tokat / Kuz *Akkuş, Çayıralan *Fatsa – Ordu / *Bor – Niğde / Çomaklı, *Korkuteli – Antalya)” **palazırmak (I)**: Canlanmak, gelişme, büyüme. [DS-9] (Üçkuyu *Çal – Denizli / Sürez *Bozdoğan – Aydın)

Tespit edilen verilerden /-r/ sesiyle biten fiil gövdelerinin /-z/ sesiyle biten isim gövdeleriyle fonetik ve semantik bakımdan eşleştiği de görülmektedir:

semürmek: Büyüme, beslenme, gelişme [DS-10] (*Ünye – Ordu)” **semremek**: Büyüme, beslenme, gelişme. [DS-10] (*Gelendost – Isparta / *Nallıhan – Ankara / Boynuyoğun – Adana)” **semürmek**: Beslenme, gelişme, büyüme. [DS-12] (Uluşiran *Şiran Gümüşhane)” **semir**: Şişman: Bizim inek semir. [DS-12] (Müşgebi *Bodrum Muğla)” **semirek**: Şişmanlama, semirme. [DS-10] (*Karaman – Konya)” **semüz**: Besili, semiz, şişman. [DS-10] (Karaköy *Düzce – Bolu) ■ GT. *semiz* “şişman, semiz” < **semir* = Çuv. *samır* “semiz, şişman” ~ GT. *semir*- “şişmanlamak” [Ersoy, 2008: 127] ■ *sämiz* “fett” ~ *sämrä*- “fett sein” (Pritsak, 1964: 340); CTürk. *sämiz* “fat, fleshy” < **sämir* ~ Chuv. *samär* id. < **sämir* ~ CTürk. *sämir*- “to grow fat” < *sämri*-, MK, NUig. *sämri*- id., Tuv. *semiri*- id., Trkm. *semre*- id.

< *sämri-* ~ MK *sämürgäk* “kind of bird resembling the nightingale” < *sämürgük* (dim.) ~ Kazakh *semiz* “fat”; Middle Turkic *sämüz* “fat” ~ *semir-* “the grow fat”; Modern Kazakh *semir-*; MK, NUig. *sämri-*, Tuv. *semiri-* < **sämri-*, Trkm. *semre-* < **sämri-*, **sämir*/**sämür* (Tekin1969, 2003: 5, 7, 8, 15); *semiz* “şişman” (< **semir*) ama *semri-* (< **semir-i-*) “şişmanlamak” (Tekin1986b, 2003: 236); *sämiz* “fat” (< *sämir*²) ~ MK *sämri-* “to become fat” < **sämir*²+*i-* (Tekin1991, 2003: 281); MK *sämiz* “fat” < **sämir*², but *sämri-* “to become fat” < *sämir-i*² (Tekin1971, 2003: 45, 53); *sämiz* “fat” ~ *sämri-* “to become fat” (Tekin1986a, 2003: 216, 223); *semiz* ~ *semri-* (*semiri-*, Türk. *semre-*, Tuv. *semiri-*) “semirmek” (Şçerbak, 1987: 283); *semiz* < *semir*² fakat MK *semri-* < *semir-i-*, (YUyg. *semri-*, Tuv. *semiri-*, Trkm. *semre-* < *semri-*) (Tekin1996a, 2003: 354); *semiz* ~ *semir-*; MK, EAT. *semri-*, YUyg. *semri-*, Trkm. *semre-* (< **semri-*), Tuv. *semiri-*; *semri-* > EAT. *semiz-i-* (*semiz+i-*) (Tekin2000, 2004: 599, 600); KB *semiz* “semiz, kuvvetli” (3599, 3601, 6364 vb.) < **semir* ~ *semri-* “semirmek, yağlanmak” (3094, 3600, 5705 vb.) < **sem;r+i-*, *semrit-* “semirtmek” (988, 990, 1912 vb.) < **sem;r+i-t-*, *semürgük* “bülbüle benzer bir kuş” (6609) < **semirgük* < **semir+gük* (ek için krş. KB *çumguk* “kara ve ötücü, sesi beğenilen bir kuş”, ET *çumguk* “büyük zil, çalgı zili” < **çım* yansıma, DLT *üpgük* “ibibik, hühtüt” < **üp* yansıma); GT *semir-* “semirmek” < **semri-*, DLT, YUyg. *semri-* ay., Tuv. *semiri-* ay., Trkm. *sémrè-* ay. < **semri-*, Çuv. *samir* “semiz” < **semir* (Taş, 2006: 108); tü. *sämiz* “fett” ~ *sämir-* “fett, dick werden” (Gombocz, 1912: 2)

gudurmak: Kudurmak. [DS-6] (Koyundera *Ahıska – Kars / *Sorgun – Yozgat)” **kuduruk:** Sinirli, deli gibi davranışta bulunan. [DS-12] (Çorum)” **guduz (I):** Kuduz. [DS-6] (Çorum / Yukarıkale *Koyulhisar – Sivas / *Fethiye ve köyleri – Muğla)” **guduz:** Kuduz, azgın, sinirli, titiz [Zonguldak, Bartın, Karabük] (Zonguldak Bartın Karabük) ■ GT. **kutuz** “kudurmak”, Türk. **kuduz** ~ GT. **kutur-** “delirmek”, Çuv. **kütür-** “kudurmak” [Ersoy, 2008: 126] ■ CTurk. **qutuz**, “having hydrophobia, mad”, Turk. **quduz**, Az., Trkm. **guduz** id. < ***qütuz** < ***qütur** ~ CTurk. **qutur-** “to be attacked by rabies, to go mad” < ***qüturu-**, Trkm. **güdura-** “to be wild with joy; to be come rude and naughty, to become unruly and unmanageable” < ***qüturu-** < ***qüturu-** ~ MK **qutuz** “rabies; having hydrophobia, mad” ~ **qutur-** “to be attacked by rabies, to become mad or unmanageable” (<

**qūtru-*); Turkenian *gūdura-* “to be wild with joy, to become rude and naughty, to become unruly and unmanageable”: **qūtru-* > **qūtur-* > Turk. *qudur-* > Az. *gudur-*, etc. (Tekin1969, 2003: 5, 9, 10, 15); Trkm. *guduz* “having hydrophobia, mad” < **qūtuz*, but *gūdura-* “to be wild with joy, become unruly and unmanageable” < **qūtru-* < **qūtur-u-* (denominal verb in *-u-*) (Tekin1971, 2003: 53); Hak. *hañıs* “aptal” ~ *hañırıl-* “kudurmak”; Türkm. *gūduδ* “kuduz, kuduruk” ~ *gūdura-* (Eski Türk. *kudur-*, Çuv. *kădăr-*) “kudurmak” (Şçerbak, 1987: 283); *kuduz* ~ *kudur-*; ET *kutur-*, Trkm. *gūdura-* (< **kuṭrı-* < **kūtur+ı-*) (Tekin2000, 2004: 599, 600)

genirmek: 1. Midedeki gazı sesli olarak çıkarmak. [DS-6] (Karaköy, *Düzce – Bolu / *Antakya ve köyleri – Hatay)” **genirmek:** 2. Hayvan geviş getirirken solumak. [DS-6] (Pınar, Kızılcaabölük – Denizli)” **geğirmek:** Midede toplanan gazı sesle ağızdan çıkarmak, geğirmek. [DS-6] (Uluşiran *Şiran – Gümüşhane)” **geğermek:** Midede toplanan gazı sesle ağızdan çıkarmak, geğirmek [DS-6] (Bayadı – Ordu)” **gegirmek:** Geğirmek [Artvin] (Artvin Yusufeli Uşhum köyü)” **geğinz:** Burun boşluğunun arka kısmı, geniz: öksürünce geğinzimden kan geliyor. [DS-6] (Hacıilyas *Koyulhisar – Sivas) → **geniz, -nzi:** a. Ağız ve burun boşluğunun arka bölümü: *Genzi iyice yanmıştı, konuşamıyordu, başını iki yana sarsarak niçin diye sordu.* T. Buğra. [GTS] ■ Türk. *geniz* “geniz” ~ DLT. *kañrak* “geniz”, Moğ. *habar, hamar* “burun, hayvan burnu” [Ersoy, 2008: 125] ■ Turk. *gäniz* “nasal passage” < *käniz* < **känir* ~ Kzk. *keñirdek* “winpipe” < *känir-däk*; cf. *boγuz, boγurdaq* ~ Kirg. *keñiljër* “nasal frame” < **keñir-jäär* (suffix unknown) ~ Yak. *känirī* “base of the nose, nasal bridge” < **känirig* ~ MK *qañraq* “nasal passage” < **qañir-aq* (dim.), Tel. *qañirīq* id., YUig. *qañriq, qariq, qarq* “nose, nostril” < **qañirīq*, Alt. *qanriq* “nasal passage” < **qan-rīq* < **qanir-īq* (dim.) ~ Yak. *xañirī, xoñurū, xoñorū* “nasal bridge” < **qañirīy*, Khak. *xārīy* < **qañrīy* < **qañrīy* < *qañir-īy*. ~ Cf. Mo. *qabar, qamar* “nose, muzzle, snout, trunk of an elephant” (Tekin1969, 2003: 12); Türkiye Türk. *geniz* ~ Eski Türk. *kañrak* “damak”, Yak. *xoñurū, xañırī* (Şçerbak, 1987: 285); Etü. *qañraq* “damak”, Türk. Tü. *geniz* (Özkan, 2003: 168)

Bir diğer dikkat noktası, her iki şekli de {-IA-} ekiyle türetilmiş fiillerde görülen /r/ ~ /z/ denklikleridir.

köterlemek: Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek [DS-8] (*Ağın – Elâzığ)” **kötelemek:** Bir şeyi hızla kaldırıp atmak, fırlatmak, yuvarlamak, itelemek. [DS-8] (Kavşit *Sungurlu – Çorum / Zara – Amasya / Gaziantep / Çamova *Divriği, *Gemerek – Sivas / Kırşehir / Türkmen aşireti, *Bünyan, İsgöbü – Kayseri / Sarılar, Genezin *Avanos, Sarihidir *Ürgüp – Nevşehir / Güzlü *Kadınhanı – Konya)” **kötezlemek:** Ayak bir yere takılarak düşecek gibi olmak, tökezlemek. [DS-8] (*Akyazı ve çevresi – Sakarya)” **kötezlemek:** Düşmek, çarpmak. [DS-12] (Kars)

parlamak (I): Uçmak: Sazların arkasından bir keklik havaya doğru parladı. [DS-9] (Geyikli – Çanakkale)” **pazlamak (II):** Çırpınmak (insan ya da kuş). [DS-9] (Gaziantep)

patarlamak: Dövmek. [DS-9] (İğdecik – Isparta)” **pataklamak:** Dövmek. [DS-9] (Çığırı *Dinar – Afyon / Uluğbey *Senirkent, İğdecik – Isparta / Eymir, Sürez *Bozdoğan – Aydın / *Kandıra – Kocaeli / Zonguldak / Merzifon – Amasya / Gaziantep / Çanıllı *Ayaş – Ankara)” **patazlamak (II):** Dövmek. [DS-9] (Çerçin – Burdur / Hançerli – Samsun / *Merzifon ve köyleri – Amasya / Bayadı, Şıhlar *Ulubey, Danışman *Fatsa – Ordu / Nefsiköseli *Görele – Giresun / *Ardanuç ve çevresi – Artvin / Hacıilyas *Koyulhisar – Sivas)

talarlanmak: Dalgalanmak: Koyunlar talarlandı. [DS-10] (Aydın)” **talazlanmak:** Deniz kabarmak, dalgalanmak. [DS-10] (*Bornova – İzmir)” **talaz vurmak:** Deniz kabarmak, dalgalanmak [DS-10] (Van)

tekerlemek: Yürürken ayağı takılıp dengesi bozulmak (Çavdarlı *Şavşat–Artvin)” **tekerlenmek:** Yürürken ayağı takılıp dengesi bozulmak (Isparta / *Maçka ve köyleri–Trabzon / Erkinis *Yusufeli–Artvin)” **tekezlemek:** Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak (*Akyazı ve çevresi–Sakarya / Ağlı *Küre–Kastamonu / *Ünye–Ordu / *Maçka ve köyleri–Trabzon / Yukarı Kale *Koyulhisar–Sivas)” **tökecimek:** Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak (Ağlı *Küre–Kastamonu / Çankırı / *Osmancık, *İskilip–Çorum / *Merzifon ve köyleri–Amasya / Çanıllı *Ayaş, *Haymana–Ankara)

cırlamak (IV): Oyunda mızıkçılık etmek. [DS-3] (Eymir *Bozdoğan – Aydın / *Ağın, *Keban – Elâzığ / *Bor – Niğde / Lefkoşa – Kıbrıs)” **cıgızlamak:** 1. Oyunda mızıkçılık etmek [DS-3] (Gümüşhane / Sivas)

cırmaklamak: 1. Tırmalamak. [DS-3] (*Dinar – Afyon / Yassıviran *Senirkent – Isparta / Bereketli *Tavas – Denizli / Sürez *Bozdoğan, *Karacasu – Aydın / Tepeköy *Torbalı – İzmir / *Alaşehir – Manisa / *Susurluk, *Yeniköy – Balıkesir / *Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Eskişehir / Hacıahmet *Düzce, -Bolu / *Yeniköy – İstanbul / *Kargı – Kastamonu / Tizgi – Erzurum / Erzincan / *Haymana – Ankara / *Pınarbaşı – Kayseri / *İlgın – Konya / *Anamur – İçel / İbriktepe, *İpsala – Edirne / Kadıköy *Saray, -Tekirdağ)” **cızmaklamak:** Tırmalamak. [DS-3] (*Şebinkarahisar – Giresun)

En az bir şekli {-IA-} ekiyle türetilmiş fiillerde görülen /r/ ~ /z/ denklikleri de vardır:

alarlamak: Bulutlu hava bir açılıp bir kapanmak: Hava bugün alarladı. [DS-1] (*Divriği – Sivas)” **alazımak:** Yağmur, kar dinmek, hava açılmak: Yağmur biraz alazıdı. [DS-1] (*Mesudiye – Ordu / Mencilis *Keşap – Giresun / Kabalı *Hafik – Sivas)” **alazıtmak:** 1. Yağmur, kar dinmek, hava açılmak [DS-1] (Arpaköy – Ordu)” **alazdımak:** Yağmur, kar dinmek, hava açılmak [DS-1] (*Şebin Karahisar – Giresun)

herikeşmek: Çekişmek, kavga etmek. [DS-7] (Pazarcık – Gaziantep)” **hezikleme:** Dayak atmak: Oğlanı bugün hezikledim. [DS-7] (Sarıkavak – Eskişehir)

kardaklanmak: Dantel ya da kumaş bir kenarı bol bir kenarı dar olduğundan kıvrım kıvrım durmak. [DS-8] (*Afşin-Maraş)” **kazdaklamak:** Bir yeri oyar gibi dürtmek. [DS-8] (Kızılyer, Honaz – Denizli / Kütahya)

paruklamak: Zayıflamak, hastalanmak. [DS-9] (Kumarlar *Çan, *Bayramıç – Çanakkale)” **pazak:** Zayıf, yağsız et. [DS-9] (Amasya)” **pazah:** Zayıf, yağsız et. [DS-9] (İrişli, Bayburt *Sarıkamuş – Kars)

ürüklemek (II): Yığın yapmak. [DS-11] (*Akyazı çevresi – Sakarya)” **üzüklemek:** Tarladaki başakları toplamak. [DS-11] (Bayadı – Ordu)

yelpirdemek Hafiften dalgalanmak. [DS-11] (*Manyas – Balıkesir)” **yelpizlemek** Yelpazelemek. [DS-11] (*Tire – İzmir)

yetirmek (II) Tamamlamak. [DS-11] (*Yalvaç, *Eğridir köyleri – Isparta / Burdur / Denizli / İçdecik, Sancaklıboz – Manisa / Tokat – Eskişehir / *Kandıra – Kocaeli / Niğde / *Mut ve köyleri – İçel / Bağyaka

*Finike – Antalya / Kınık *Fethiye – Muğla)” **yitirmek (II)** Eksiğini tamamlamak, denk getirmek. [DS-11] (*Eğridir köyleri – Isparta / *Bor – Niğde)” **yetizlemek (II)** Tamamlamak, üstünü doldurmak. [DS-11] (Bağyaka *Finike Antalya)” **yitizlemek** Tamam olup olmadığını denetlemek. [DS-11] (Kabağağaç *Fethiye – Muğla)

Hiçbir şekli{-1A-} ekiyle türetilmemiş fiillerde de /r/ ~ /z/ denkliğine rastlanır:

argaşmak: Kavga, gürültü etmek. [DS-1] (Isparta)” **azgaşmak:** Döğüşmek, çekişmek. [DS-1] (Amasya)

bürütmek: Soğuktan uyuşup büzülmek [DS-2] (Burdur / Yerkesik – Muğla)” **büzütmek:** Soğuktan uyuşup büzülmek. [DS-2] (İncesu *Dinar – Afyon / Akçaköy *Yeşilova – Burdur / Yukarıkaraçay *Acıpayam, Ekse *Çal, İğdir *Çivril – Denizli / Eymir *Bozdoğan – Aydın / Tepeköy *Torbalı – İzmir / Minnetler – Balıkesir / Yenice *Emet – Kütahya / Bozan, Tokat – Eskişehir / *İnebolu – Kastamonu / Çankırı köyleri / *İskilip – Çorum / Sivas / Solakuşağı *Şereflikoçhisar – Ankara / *Avanos – Kırşehir / *Pınarbaşı ve çevresi – Kayseri / Bahçeli *Bor – Niğde / *Ermenek – Konya / *Karaisalı – Adana / *Mut ve köyleri – İçel)

çökermek (I): İhtiyarlamak. [DS-3] (*Tefenni – Burdur / Manisa / Yeniköy – Balıkesir / Bozan, Tokat – Eskişehir / Trabzon / Bertiz – Maraş / Hisarcık *Yayladağı – Hatay / Bahçeli *Bor – Niğde / Yapıntı *Mut – İçel / *Lüleburgaz – Kırklareli)” **çökezmek:** Fenalık gelmek. [DS-3] (*Eğridir ve çevresi – Isparta)

dırılmak: 2. Koşmak, kaçmak, seyirtmek [DS-4] (Isparta)” **dızılmak (I):** 2. Koşmak, kaçmak, seyirtmek. [DS-4] (Dişli, Ozburun, *Bolvadin, Küçüküyük, Afyon / *Yalvaç ve köyleri, Aşağıdinek, Nudra *Şarkikaraağaç, Isparta / Büyükkale, Yemişler *Tire, İzmir / *Mustafa Kemal Paşa – Bursa / Çukurhisar, Dudaş *Söğüt – Bilecik / *Sivrihisar köyleri, *Mihalıççık, Bozan – Eskişehir / *İzmit – Kocaeli / *Düzce – Bolu / *Çerkeş – Çankırı / *Zile – Tokat / Ordu köyleri / Bağlıca *Ardanuç, Yavuz *Şavşat – Artvin / Meki *Çubuk, Kargalı *Polatlı, *Nallıhan, Kıbrıs – Ankara / *Karaman, Konya / Adana / *Milas – Muğla)

terikmek: Bıkmak, usanmak, ayrılmak (Kütahya / Güzelsu *Akseki–Antalya / *Hayrabolu–Tokat)” **tezikmek:** 1. Bulunduğu yerden ya da

sürüden ayrılıp uzaklaşmak (insan ya da hayvan için) (Sarıdris *Şarkikaraağaç, *Uluborlu–Isparta / Güney *Yeşilova–Burdur / Kızılhisar, Çöplü *Çivril–Denizli / Kütahya / Tokat / Eskişehir / İğneciler *Mudurnu–Bolu / Kavak *Taşköprü–Kastamonu / Ezine–Amasya / Karakuş *Ünye–Ordu / Köşker–Kırşehir / Hortu *Ereğli–Konya / Çivanyaylağı *Mersin, *Mut ve köyleri–İçel / *Manavgat–Antalya)” **tezilmek**: Uzaklaşmak, yabancılaşmak (Ç. Çiftliği), krş. **tezilmek** (*Kırşehir ve Yöresi*) Kırşehir” **tezgin olmak (I)**: Bulunduğu yerden ya da sürüden ayrılıp uzaklaşmak (insan ya da hayvan için) (Burdur / Söğüt *Acıpayam–Denizli / *Bozdoğan–Aydın / *Anamur–İçel / Muğla)” **tezmek (I)**: Bulunduğu yerden ya da sürüden ayrılıp uzaklaşmak (insan ya da hayvan için) (Mormat*Ezine–Çanakkale / Sarayözü, Ezinepazarı–Amasya / *Şebinkarahisar – Giresun / *Maçka ve köyleri – Trabzon / Akarsu, Bağlıca *Ardanuç, Zor *Yusufeli, Yavuz *Şavşat–Artvin / İrişli, Bayburt *Sarıkamış–Kars / Erzurum / Erzincan / Elâzığ / Lohan–Gaziantep / *Gemerek, *Gürün–Sivas / *Bodrum–Muğla) ■ krş. GT. Orh. T., Uyg., DLT. *tez-* “kaçmak” DLT. *tezgek-*, *tezik-* “kaçmak”, *tezgi* “panik” = Çuv. *tar-* “kaçmak” ~ Uyg., DLT. *terk* “hızlı” < *ter-k*, DLT. *terkin* “hızlı”, Moğ. *tergele-* “hızla koşmak, acele etmek”, *türgen* “hızlı”, *türgele-* “hızlı gitmek, acele etmek” [Ersoy, 2008: 127] ■ alttürk. *töz-*, schor. sag. koib. katsch. *täs-*, *tes-* “entfliehen, davoneilen” ~ ? mong. *tergil-* “fliehen, flüchten”, burj. *tirgel-* “davonlaufen” (Gombocz, 1912: 7); Orkh., Uig., MK *töz-* “to run away, flee”, Tuv. *des-* id. < **töz-*, Trkm. *tez-* “to run or flee in panic”, Uig. *tözgin* “fugitive, runaway”, *tözük* “fugitive, fleeing”, MK *tözgäk*, *tözük* id., *tözgi* “panic” < *töz-* < **tär-* = Chuv. *tar-* “to flee, run away” < **tär-* ~ Uig., MK *tärk* “quick, fast” < *tär-k*, MK *tärkin* “quickly, fast” < *tärk-in* (instr.), MK, IM, AH *tärklä-* “to quicken, hasten, to cause to be quick”, Tarj. *tärklät-* id. < *tärk-lä-t-*, IM *tärklig* “one who hurries” < *tärk-lig* ~ Cf. Mo. *tergele-* “to run swiftly, rush, dash”, *türgen* “quick, swift, rapid, speedy”, *türgele-* “to speed up; to hurry, hasten” (Tekin1969, 2003: 17); ET, MK *töz-* “koşmak, kaçmak”, Trkm. *tez-* ay., Tuv. *des-* ay., Uyg. *tözgin* “kaçak”, *tözük* ay., MK *tözgäk*, *tözük* ay., *tözgi* “panik” < *töz-* ~ Çuv. *tar-* ay. < **tär-*; Uyg., MK *tärk* “çabuk” < **tär-k*, MK *tärkin* “hızlı, çabucak” < *tärk+in* (araç durumu) (Tekin2000, 2004: 603); KB *tez-* “kaçmak” (343, 548, 677 vb.), *tezig* “ürkek, ürkmüş, kaçmış” (712, 3628, 4760) < *tez-ⁱg* < **ter-* ~ *terk* “tez, çabuk” (157, 231, 361 vb.) (krş.

Uyg., DLT *terk* ay.) < **ter-k*, *terkin* “çabucak” (628, 1008, 1127 vb.) (krş. DLT *terkin* ay.) < **ter-k+n*; Çuv. *tar-* “koşmak, kaçmak” < **ter-* (Taş, 2006: 109); *töz-* ~ *tärk* (Nauta, 1972: 10); *tez* ~ *terk* “quick” (the former is a loanword borrowed from Persian, the word which is cognate to *tärk* “quick, fast” is *töz-* “to run away, flee”). (Tekin1979, 2003: 113); *töz-* ~ *tärk* (Tekin1986a, 2003: 216)

ütürmek (I): Oyunda, kumarda yitirmek [DS-11] (Bursa)” **uddurmak:** Oyunda, kumarda yitirmek [DS-11] (Çanılı *Ayaş – Ankara)” **üttürmek (I):** Oyunda, kumarda yitirmek [DS-11] (İğdecik, *Eğridir köyleri – Isparta / Bereketli *Tavas – Denizli / *Alaşehir – Manisa / *Milas – Muğla)” **uduzmak:** Oyunda, kumarda yitirmek [DS-11] (*Erciş – Van)” **utuzmak:** Oyunda, kumarda yitirmek [DS-11] (Erzincan / Sason – Siirt / *Birecik – Urfa / Akçakent, *Nizip – Gaziantep / *Afşin – Maraş / Sivas / Kayseri / Nevşehir / Konya / Adana)” **ütüzmek (I):** Oyunda, kumarda yitirmek [DS-11] (*Foça – İzmir / *Zile – Tokat / Bahçeli *Bor – Niğde)

5. DEĞERLENDİRMELER VE SONUÇ

Türkiye Türkçesi ağızlarına yönelik DS temelli bu çalışmada aşağıdaki tespitlere ulaşılmıştır.

5. 1. Yansıma kelimelerde /z/ ve /r/ denkleğinin görüldüğü (*çayıradağ* ~ *cazzadağ*; *ırmak* ~ *ırmızgamak*; *mırıldamak* ~ *mızıldamak*; *verildemek* ~ *vezildemek*...); üstelik bu tür kelimelerin ikileme şeklinde kalıplaşarak kalıcı isimler olduğu (*cırcır* ~ *cızcız*; *gürgür* ~ *güzgüz*...) tespit edilmiştir. Ancak bu tür kullanımlar, yansıma kelimelerin ses esaslı olduğu dikkate alınarak tarafımızdan denklik hususunda sağlam bir veri olarak kabul edilmemektedir.

5. 2. DS’de /r/ sesli şekli görülen bazı kelimelerin /z/ sesli şekline ağızlarda değil de, Standart Türkiye Türkçesinde rastlanması dikkat çekicidir: *bor* ~ *boz*; *darlak* ~ *dazlak*; *gevirdemek* ~ *geveze*; *keranı* ~ *kazan*; *kerlem* ~ *kez*; *tokurcun* ~ *dokuz taş*; *yarılmak* ~ *yazılmak*...

5. 3. DS’deki denklik örneklerinin bir kısmı alıntı kelimelerde de görülmektedir: *Ar. ender* ~ *endez*; *Erm. morik*, *moruk* ~ *mozik*; *Erm. nahır* ~ *nahız*...

5. 4. DS’de tespit edilen, aralarında /r/ ~ /z/ ses denkleği bulunan, her iki şekli de birden fazla yerde geçen fakat anlam bakımından birebir

örtüşmemekle beraber birbirini çağrıştıran kelimelere de rastlanmıştır: *dirman ~ dızman; görebi ~ gözebi; kaytar ~ kaytaz; topur ~ topuz...*

5. 5. DS'de tespit edilen, aralarında /r/ ~ /z/ ses denkliği bulunduğunu düşündüren, her iki şekli de birden fazla yerde geçen ve anlam bakımından birebir örtüşen kelimelere de rastlanmıştır: *çeperlik ~ çepezen; mırık ~ mızık...*

5. 6. DS'de tespit edilen fiillerden bazıları, aralarında bir /r/ ~ /z/ ses denkliği bulunduğunu düşündürmekte, ancak ilgili seslerden sonra gelen farklılıklar da dikkate alınarak değerlendirilmeyi gerekli kılmaktadır.

• Bu farklılıklardan biri /-r/ sesiyle biten fiillerin /-z/ ses grubuyla biten fiillerle anlam bakımından birebir örtüşmesi ya da yakın anlamlı olması durumudur: *kelermek ~ kelezimek; kepermek ~ kepezimek; palarmak ~ palazımak...*

• Aynı zamanda /-r/ sesiyle biten fiil gövdelerinin /-z/ sesiyle biten isim gövdeleriyle örtüştüğü de görülmektedir: *semir- ~ semiz, kudur- ~ kuduz, genir-/geğir- ~ geniz...*

• Bir diğer dikkat noktası, her iki şekli de {-IA-} ekiyle türetilmiş fiillerde görülen /r/ ~ /z/ denklikleridir: *köterlemek ~ kötezlemek; parlamak ~ pazlamak; patarlamak ~ patazlamak; talarlanmak ~ talazlanmak; tekerlemek ~ tekezlemek; ürüklemek ~ üzüklemek; cırlamak ~ cızlamak; cırmaklamak ~ cızmaklamak...*

• En az bir şekli {-IA-} ekiyle türetilmiş fiillerde görülen /r/ ~ /z/ denklikleri de vardır: *alarlamak ~ alazımak; herikeşmek ~ heziklemek; kardaklamak ~ kazdaklamak; paruklamak ~ pazuk; yelpirdemek ~ yelpizlemek; yetirmek ~ yetizlemek...*

• Hiçbir şekli {-IA-} ekiyle türetilmemiş fiillerde de /r/ ~ /z/ denkliğine rastlanır: *bürütmek ~ büzütmek; dırılmak ~ dızılmak; terikmek ~ tezikmek; ütürmek ~ ütüzmek...*

5. 7. DS'den oluşturduğumuz veri tabanında; zetasizm/rotasizm araştırmaları tarihi boyunca pek çok çalışmada örnek olarak sunulan kelimelere de rastlanmaktadır: *bor ~ boz, tar ~ taz, kazan ~ huran, tokuz ~ tihir, semir- ~ semiz, kudur- ~ kuduz, genir- ~ geniz, tez- ~ terk, boğaz ~ bogur, kopuz ~ kubur, ekire ~ ikiz, yıldırım ~ yıldız...* Bu durum denkliğin

sadece diller arasında olmadığını, ağızlar arasında bile olabileceğinin hatta aynı ağızda iki şeklin birlikte kullanılabilmesi için açık bir kanıttır.

5. 8. DS taramalarımızda /r/ ~ /z/ denkliği olduğunu düşündüğümüz örnekleri kullanım sıklığı esas alınarak sınıflandırdığımızda iki ana başlıkta dört grup ortaya çıkmaktadır. Bu örneklerin bir kısmı tespitler bölümünde işlenmiştir. Kalan örneklerin dağılımı ise şu şekildedir:

Tek Verili Örnekler	115
İkisi de tek örnekli olanlar	37
/r/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar	44
/z/ sesli yalnız bir örnek bulunanlar	34
Çok Verili Örnekler	26
Toplam	141

5. 9. DS'de rastlanan örnekler tek verili (kendi içinde üç grup) ve çok verili olarak ikiye ayrılabilir:

- kisi de tek örnekli olan 37 veri bulunmaktadır:
 - Son seste (17 örnek veri): *cıdır ~ cıdır; civir ~ civir; cunur ~ cunur; cur ~ cur; engir ~ engir; hamar ~ hamar; har ~ har...*
 - Ara seste (20 örnek veri): *ayarbaz ~ ayarbaz; baralak ~ baralak, birik ~ birik; germe ~ germe, herik ~ herik...*
- /r/ sesli tek örneği olan 44 veri bulunmaktadır:
 - Son seste (21 örnek veri): *avlasır ~ avlasır; cıdır ~ cıdır; hapar ~ hapar; keter ~ keter; süren ~ süren...*
 - Ara seste (23 örnek veri): *berek ~ berek; bürgülü ~ bürgülü; cıdır ~ cıdır; ergil ~ ergil; karıl ~ karıl; mora ~ mora...*
- /z/ sesli tek örneği olan 34 veri bulunmaktadır:
 - Son seste (15 örnek veri): *bodur ~ bodur; çetnevir ~ çetnevir; hampar ~ hampar; imbir ~ imbir; kukur ~ kukur...*
 - Ara seste (19 örnek veri): *argaç ~ argaç; çörlen ~ çörlen; harın ~ harın; nerbeki ~ nerbeki...*
- İkisi de çok örnekli olan 26 veri bulunmaktadır:
 - Son seste (13 örnek veri): *balkır ~ balkır; bor ~ bor; cıdır ~ cıdır; palatır ~ palatır; yabır ~ yabır; yıldırım ~ yıldırım...*

○ Ara seste (13 örnek veri): *barak ~ bazak; çergi ~ çizgi; direme ~ dizeme; karağı ~ kazağı; ören ~ özen...*

5. 10. Tek yerde örneğine rastlanan verilere ister /r/li, isterse /z/li biçim olsun; söz derlemelerinde *yanlış duyma, yanlış aktarma, yanlış yazma* gibi ihtimalleri de göz onunda bulundurarak, temkinli yaklaşmakta fayda vardır. Ancak çalışmanın ikinci bölümünde bulunan ve bir kısmı da giriş bölümünde örneklenen çok verili kullanımlar; bu bakımdan daha güvenilir ve denklik için daha sağlıklıdır. Tek verili örneklerle bu çalışmada yer verilmesinin sebebi ise; ilerleyen zamanda artacak olan ağız söz varlıklarının da dikkate alınarak yeni denklik örneklerinin bulunabilmesi ihtimali ve gelişecek olan Türk diyalektolojisi çalışmaları için bir veri listesi sunma gayretidir.

5. 11. Çok verili örnekler kendi aralarında /z/ ve /r/ sesli şekilleri kullanmalarına bakılarak tespit edildiği bölgelere göre incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmektedir (bkz. Ek):

- Son seste /-z/ bulunduran kelimelerle denklik oluşturan son sesteki /-r/ sesinin en fazla tespit edildiği bölgeler arasında **Denizli** (14), **Isparta** (9), **Ankara** (8), **Burdur** (8), **Konya** (7), **Ordu** (7), **Bolu** (6), **Muğla** (6), **Samsun** (6), **Adana** (5), **Aydın** (5), **Çankırı** (5), **Edirne** (5) ve **Sivas** (5) gösterilebilir.

- Ara seste /-z/ bulunduran kelimelerle denklik oluşturan ara sesteki /-r/ sesinin en fazla tespit edildiği bölgeler arasında **Amasya** (7), **Ankara** (5), **Çorum** (5), **Yozgat** (5), **Afyon** (4), **Bursa** (4), **Çankırı** (4), **Isparta** (4), **Kastamonu** (4), **Konya** (4), **Ordu** (4) ve **Sivas** (4) gösterilebilir.

	/r/ son seste	/r/ ara seste	Toplam
Denizli	14	0	14
Ankara	8	5	13
Isparta	9	4	13
Amasya	4	7	11
Konya	7	4	11
Ordu	7	4	11
Çorum	4	5	9
Çankırı	5	4	9

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Zetasizm/Rotasizm Meselesinin İzleri

Sivas	5	4	9
Bolu	6	3	9
Burdur	8	1	9
Bursa	4	4	8
Adana	5	3	8

• Son seste /-r/ bulunduran kelimelerle denklik oluşturan son sesteki /-z/ sesinin en fazla tespit edildiği bölgeler arasında **Tokat** (12), **Isparta** (7), **Kastamonu** (6), **Samsun** (6), **Denizli** (5), **Konya** (5), **Sivas** (5), **Burdur** (5), **Muğla** (5) ve **Adana** (5) gösterilebilir.

• Ara seste /-r/ bulunduran kelimelerle denklik oluşturan ara sesteki /-z/ sesinin en fazla tespit edildiği bölgeler arasında **Isparta** (7), **Denizli** (5), **Bolu** (7), **Kayseri** (7), **Muğla** (6), **Amasya** (6), **Kütahya** (6), **Niğde** (5) ve **Çorum** (5) gösterilebilir.

	/z/ son seste	/z/ ara seste	Toplam
Tokat	12	3	15
Isparta	7	7	14
Denizli	5	7	12
Bolu	4	7	11
Muğla	5	6	11
Amasya	4	6	10
Kayseri	3	7	10
Samsun	6	4	10
Kastamonu	6	3	9
Kütahya	3	6	9
Niğde	4	5	9
Adana	5	3	8
Çorum	3	5	8
Konya	5	3	8

• Çalışmanın veri tabanındaki çok verili örneklerle (tespitler bölümü dahil) bakıldığında ise /r/ ~ /z/ denkliğine en çok **Isparta** (27), **Denizli** (26), **Amasya** (21), **Bolu** (20), **Ankara** (20), **Tokat** (19), **Konya** (19), **Muğla**

(18), **Samsun** (17), **Çorum** (17), **Kastamonu** (16), **Adana** (16), **Sivas** (16), **Burdur** (16), **Ordu** (16) ve **Niğde** (15)'de rastlanmaktadır. Bir başka deyişle bu tür örnekler; **Batı Anadolu**, **İç Anadolu** ve **Orta Karadeniz** bölgelerinde daha sıktır ve bu sıklık gerek ağız fonetiği çalışmalarında gerekse zetasizm / rotasizm denkliği hususunda dikkate alınmalıdır.

5. 12. Zetasizm/rotasizm meselesine bakılırken; nasıl ki bir dilde, lehçede ya da ağızda bir dönem bir sesle karşılanan bir kelime, sonraki dönemlerde çeşitli sebeplerle o sesin akrabalarına değişebiliyorsa; bu denklik de böyle değişmelerden biri olarak kabul edilebilir mi? Söz konusu denkliğin Çuvaşça ile Genel Türkçede olması lehçeler arası; Türkçe ile Moğolca arasında olması diller arası bir denklik ise Ermenice yahut Arapça alıntılarda örneklediğimiz, daha derin incelemelerle de sayısının artabileceğini tahmin ettiğimiz kelimelerde görülen denklik nasıl değerlendirilecektir? Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice vb. kelimelerin Türkçeye geçerken uğradığı ses hadiselerinden biri olarak mı kabul edilecek, bir denklik mi sayılacak, yoksa dil içi bir ses değişimi olarak mı görülecektir? Bu soruların cevabının, kelime listelerinin ayrıntılı incelenmesiyle bulunabileceği muhtemeldir. Öyleyse mesele farklı bakış açılarıyla da ele alınmalıdır.

5. 13. Sonuç olarak; 200'e yakın kelimenin incelendiği bu çalışmadan hareketle denebilir ki; zetasizm/rotasizm çalışmaları tarihine bakıldığında pek çok çalışmanın kelime listelerinden oluştuğu görülmektedir. Bunlardan hareketle teori üreten, tasnif yapan; özellikle de seslerin kelime içindeki konumundan hareketle yeni fikirlerin geliştirildiği çalışmalara da ihtiyaç vardır. Bu bildiri bu tür bir tasnif ve değerlendirme çalışmasıdır. Elbetteki tespitler, burada sunduklarımızla sınırlı değildir. Ümidimiz, bu çalışmanın ileriki zamanlardaki çalışmalara farklı bir ışık tutmasıdır.

KAYNAKÇA

DOERFER, Gerhard (1984), *The Problem of Rhotacism/Zetacism*, Central Asiatic Journal, 28, s. 36-42.

EREN, Hasan (1999), *Rotasizm ve Lambdasizm mi, yoksa Zetasizm ve Sigmatizm mi?*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, Sayı: 42, 1999/I-II, s. 79-88.

ERSOY, Feyzi (2008), *Türk-Moğol Dil İlişkisi ve Çuvaşça*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

ERSOY, Feyzi (2010), *Çuvaş Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara.

KARTALLIOĞLU, Yavuz (2010), *Çağdaş Moğolcanın Grameri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

LESSİNG, Ferdinand D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük* (Çev. Günay Karaağaç), 2 Cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

LİGETİ, Louis (1980), *A Propos du Rhotacisme et du Lambdacisme*, Central Asiatic Journal, C. 24. s. 222-250.

NAUTA, Ane (1972), "Rhotazismus, Zetazismus und Betonung im Türkischen", Central Asiatic Journal, C. 16, s. 1-13.

PRITSAK, Omeljan (1964), *Der "Rhotazismus" und "Lambdazismus"*, Ural-Altäische Jahrbücher, Vol. XXXV, s. 337-349.

ŞÇERBAK, Aleksandr M[ihail] (1987), *Zetasizm-Rotasizm Meselesi ve Türkçe İle Moğolca Arasındaki Münasebetlere Dair Bazı Düşünceler*, TDAY-Belleten/1987 [1992], s. 281-288.

TAŞ, İbrahim (2006), *Kutadgu Bilig'de Z'leşme*, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Sayı:16, s. 103-116.

Tekin1969: TEKİN, Talat (2003), *Zetacism and Sigmatism in Proto-Turkic*, (AOH, 22, 1969: 51-80), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 1-37.

Tekin1971: TEKİN, Talat (2003), *Further Evidence for "Zetacism" and "Sigmatism"*, (Researches in Altaic Languages, PIAC, 1971, Budapest, 1975: 275-284), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 45-54.

Tekin1975: TEKİN, Talat (2003), *On Volga-Bulgarian bačne* (PIAC Newsletter, No. 10, 1975. 8), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 55-56.

Tekin1976: TEKİN, Talat (2003), *Altay Dilleri Teorisi* (Türk Dünyası El Kitabı, 1976: 119-130), (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 73-86.

Tekin1979: TEKİN, Talat (2003), *Once More Zetacism and Sigmatism* (CAJ, 23, 1979: 118-137), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 111-130.

Tekin1981: TEKİN, Talat (2003), *Notes On Some Altaic Harnessing Terms* (CAJ, 25, 1981: 121-130), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 139-148.

Tekin1983: TEKİN, Talat (2003), *On The Structure of Japanese Transitive Verbs in /s/* (Journal of Asian and African Studies, No: 25, 1983: 39-44), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 175-182.

Tekin1985a: TEKİN, Talat (2003), *Altaic Etymologies Based On "Sporadic Alternation"* (Olon Ulsın Mongolç Erdemtniy IV ih Xural II Bot', Ulaan Baatar, 1985: 63-72), (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 205-213.

Tekin1985b: TEKİN, Talat (2003), *Üze Zarfı Hakkında* (Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 23-28 Eylül 1985, İstanbul, Tebliğler, I. Türk Dili, Cilt:1, 1985: 253-260), (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 197-204.

Tekin1986a: TEKİN, Talat (2003), *Zetacism and Sigmatism: Main Pillars of the Altaic Theory*, (CAJ, 30, 1986: 141-160), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 215-234.

Tekin1986b: TEKİN, Talat (2003), *Türkçe /ş/, Çuvaşça /š/ ve Moğolca /ç/* (TDAY-Belleten, 1986: 71-75), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 235-240.

Tekin1986c: TEKİN, Talat (2003), *Turkic tiš, Çuvaşça šāl and Moğolca šidün* (Festschrift Andreas Tietze, WZKM, 76. Band, Wien, 1986: 293-297), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 241-245.

Tekin1991: TEKİN, Talat (2003), *New Examples of Zetacism*, (Türk Dilleri Araştırmaları, 1991: 145-150), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 281-287.

Tekin1992a: TEKİN, Talat (2003), *Sigmatism in Chuvash Reviewed*, (Türk Dilleri Araştırmaları, 1992: 121-130), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 298-307.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zetasizm/Rotasizm Meselesinin İzleri

Tekin1992b: TEKİN, Talat (2003), *The Hunnic (Hsiung-Nu) Couplet in Chin-Shu* (Mélanges Offerts á Louis Bazin, Varia Turcica XIX, 1992: 1-4), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 289-297.

Tekin1994: TEKİN, Talat (2003), *Türk Dillerinde Ökseste y- Türemesi* (Türk Dilleri Araştırmaları, C. 4, Ankara, 1994: 51-66), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 308-326.

Tekin1996a: TEKİN, Talat (2003), *Yeni Zetasizm Örnekleri* (Uluslar arası Türk Dili Kongresi 1988, Ankara, 1996: 81-83), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 353-355.

Tekin1996b: TEKİN, Talat (2003), *Altaic Etimologies: I* (International Journal of Central Asian Studies, Volume I, Korea, 1996: 245-268), Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 356-375.

Tekin2000: TEKİN, Talat (2004), *Ana Türkçede Z'leşme ve Ş'leşme*, (XIII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, BÜ Yayınevi, Haz.: A. Sumru Özsoy-Eser E. Taylan, İstanbul, 2000: 1-12), Makaleler-2 (Tarihi Türk Yazı Dilleri) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara, s. 598-612.

YILMAZ, Emine (1997), *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

YILMAZ, Emine (2002), *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*, Grafiker Yayınları, Ankara.

EK: Çok Verili Örneklerdeki /r/ ve /z/ Seslerinin Konumunun İllere Göre Dağılımı

	/r/ son	/r/ ara	Top. /r/	/z/ son	/z/ ara	Top. /z/	Genel
Adana	5	3	8	5	3	8	16
Afyon	3	4	7	4	3	7	14
Amasya	4	7	11	4	6	10	21
Ankara	8	5	13	3	4	7	20
Antalya	4	0	4	2	4	6	10
Antep	2	0	2	1	1	2	4
Artvin	1	0	1	1	0	1	2
Aydın	5	2	7	1	4	5	12

Hüseyin YILDIZ

Balıkesir	1	3	4	2	4	6	10
Bilecik	2	2	4	0	2	2	6
Bolu	6	3	9	4	7	11	20
Burdur	8	1	9	5	2	7	16
Bursa	4	4	8	1	3	4	12
Çanakkale	2	2	4	0	2	2	6
Çankırı	5	4	9	3	2	5	14
Çorum	4	5	9	3	5	8	17
Denizli	14	0	14	5	7	12	26
Diyarbakır	0	0	0	0	2	2	2
Edirne	5	1	6	2	4	6	12
Elazığ	1	0	1	0	0	0	1
Erzincan	0	3	3	4	0	4	7
Erzurum	0	2	2	2	0	2	4
Eskişehir	4	1	5	3	2	5	10
Giresun	2	1	3	1	2	3	6
Gümüşhane	2	1	3	2	2	4	7
Hatay	3	3	6	0	1	1	7
Isparta	9	4	13	7	7	14	27
İçel	3	3	6	2	2	4	10
İstanbul	4	3	7	2	2	4	11
İzmir	4	1	5	2	4	6	11
Kars	2	0	2	0	0	0	2
Kastamonu	3	4	7	6	3	9	16
Kayseri	3	0	3	3	7	10	13
Kerkük	2	1	3	0	1	1	4
Kırklareli	2	3	5	2	1	3	8
Kırşehir	2	1	3	2	0	2	5
Kocaeli	2	1	3	1	1	2	5
Konya	7	4	11	5	3	8	19
Kütahya	2	0	2	3	6	9	11

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Zetasizm/Rotasizm Meselesinin İzleri

Malatya	1	1	2	0	3	3	5
Manisa	4	3	7	2	4	6	13
Maraş	2	1	3	3	4	7	10
Muğla	6	1	7	5	6	11	18
Nevşehir	1	0	1	2	0	2	3
Niğde	3	3	6	4	5	9	15
Ordu	7	4	11	1	4	5	16
Sakarya	0	0	0	0	2	2	2
Samsun	6	1	7	6	4	10	17
Selanik	0	0	0	0	1	1	1
Siirt	0	0	0	1	0	1	1
Sinop	3	1	4	1	2	3	7
Sivas	5	4	9	5	2	7	16
Tekirdağ	2	3	5	0	2	2	7
Tokat	3	1	4	12	3	15	19
Trabzon	1	0	1	1	0	1	2
Tunceli	2	0	2	0	0	0	2
Urfa	1	0	1	1	0	1	2
Uşak	1	1	2	0	1	1	3
Van	0	3	3	1	0	1	4
Yozgat	2	5	7	2	1	3	10
Zonguldak	3	2	5	2	2	4	9